

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти
Форма навчання денна
(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

Г. П. Скляр

(підпис, ініціали та прізвище)

« ____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему *«Перспективи післявоєнного розвитку культурно-пізнавального
туризму в Херсонській області»*

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра*

Виконавець роботи Мороз Ірина Віталіївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник доц. Карпенко Ніна Миколаївна
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2023

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	7
1.1 Організація туристичної діяльності в Херсонській області в довоєнний період.....	7
1.2 Історико-культурна спадщина Херсонської області як ресурсна база розвитку культурно-пізнавального туризму	17
1.3 Роль музейних закладів Херсонської області в забезпеченні пізнавальної рекреаційної діяльності та культурно-пізнавального туризму	26
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	36
2.1 Проблеми розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області.....	36
2.2 Основні напрями післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області	47
2.3 Розробка культурно-пізнавального туру по Херсонській області	53
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Україна входить до числа тих країн, де туристична галузь являється однією з важливих складових національної економіки. Культурно-пізнавальний туризм займає особливе місце у розвитку туристичної галузі в Україні, оскільки він дає змогу пізнати історію, культуру та побут різних регіонів нашої країни.

Херсонська область географічно розташована на південному заході України, у межах Причорноморської низовини. Вона межує з Миколаївською, Запорізькою, Дніпропетровською областями та з Автономною Республікою Крим. Херсонська область має територію розміром 28 461 км², що складає 4,71 % від загальної території України.

Херсонщина є відомою своїми архітектурними пам'ятками, музеями, монастирями, заповідниками та резерватами. З початку ХХІ століття культурно-пізнавальний туризм займає виключне, особливе місце серед інших видів туризму, і по суті являється одним з найбільш перспективних напрямків розвитку економіки даного регіону.

Однак, не зважаючи на це, на сьогоднішній день туристична інфраструктура області не відповідає критеріям і стандартам сучасного туризму, що суттєво обмежує можливості приваблення іноземних туристів, а також розвитку туристичної галузі Херсонщини в цілому. Тому в даний час є нагальна необхідність у розробці дієвої стратегії розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області з метою покращення туристичної інфраструктури та залучення більшої кількості туристів з інших країн.

У контексті післявоєнного періоду розвитку Херсонської області культурно-пізнавальний туризм може стати чудовою можливістю відродження регіональної ідентичності, збереження та поширення культурної спадщини, а також ефективного використання природних ресурсів даного Причорноморського регіону. Проте, щоб в повній мірі розкрити потенціал даного напрямку, необхідно провести суттєвий аналіз теперішнього стану та майбутніх перспектив зростання культурно-пізнавального туризму

Херсонщини, а крім того визначити ключові фактори, які впливають на його розвиток.

Сам вид культурно-пізнавального туризму користується суттєвим попитом серед туристів, він відрізняється від інших видів своїм високим рівнем культурної інтеграції. Такий туризм має змогу надавати можливість будь-якій людині пізнати традиції країни, її самобутність і культуру в цілому.

Окремі аспекти використання історико-культурної спадщини, як туристичного ресурсу, знайшли своє відображення в наукових працях низки вітчизняних дослідників, зокрема в роботах О. Любіцевої, О. Бейдика, М. Мальської, В. Петраківського, М. Рутинського, А. Парфінєнка.

Проте необхідність забезпечення ефективного розвитку регіональних соціально-економічних систем посилює актуальність досліджень потенціалу культурно-пізнавального туризму для пошуку резервів стимулювання розвитку легітимних туристичних дестинацій [20].

Метою даної дипломної роботи є дослідження перспектив розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області після закінчення російсько-української війни. Херсонщина має багату історико-культурну спадщину, її географічне положення забезпечує також чудові передумови для відновлення і подальшого розвитку туризму. Післявоєнне відродження країни та розвиток інфраструктури дають нові можливості для розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні. У зв'язку з цим важливо проаналізувати і розглянути перспективи туристичної галузі в області, а також визначити шляхи її подальшого розвитку.

Тому, досягнення мети дослідження та розробка стратегії розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області є надзвичайно важливим завданням не тільки для цього регіону, але й для держави загалом.

В даній роботі буде розглянуто не тільки існуючі проблеми та потенціал області для відновлення в повному довоєнному обсязі культурно-пізнавального туризму, а й запропоновані рекомендації щодо їх вирішення та найбільш перспективні вектори його подальшого розвитку.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Проаналізувати організацію туристичної діяльності в Херсонській області в довоєнний період.
2. Розглянути історико-культурну спадщину Херсонської області як ресурсну базу розвитку культурно-пізнавального туризму.
3. Проаналізувати роль музейних закладів Херсонської області в забезпеченні пізнавальної рекреаційної діяльності та культурно-пізнавального туризму
4. Провести оцінку проблем розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області.
5. Дослідити основні напрями післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області.

У процесі написання роботи використовувалися різноманітні методи дослідження, зокрема: аналітичний; метод систематизації; статистичний; описовий; метод SWOT-аналізу; метод порівнянь.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку культурно-пізнавального туризму.

Предметом дослідження є чинники та перспективні напрями розвитку культурно-пізнавального туризму у Херсонській області.

У процесі дослідження були використані різні джерела інформації, зокрема: законодавчо-нормативні документи, програмні документи державних органів регіональної та місцевої влади, статистичні дані Державної служби статистики України, тематичні інформаційні матеріали мережі інтернет.

В цілому, результати дослідження перспектив післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області можуть бути корисні для владних органів, туристичних компаній та інших зацікавлених сторін, що мають намір підвищити рівень розвитку туризму в регіоні.

Результати досліджень оприлюднювалися на засіданні круглого столу «Туризм і молодь 2023», який відбувся 15 березня 2023 року в Полтавському університеті економіки і торгівлі. Опубліковані тези на тему «Історико-

культурна спадщина Херсонської області».

Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел (68 позицій). Містить 9 таблиць та 20 рисунків. Загальний обсяг роботи 66 аркушів машинописного тексту.

Галуззю застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств сфери туризму. Запропоновані у роботі теоретичні і методичні рекомендації створюють об'єктивне підґрунтя для подальшого розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1 Організація туристичної діяльності в Херсонській області в довоєнний період

Однією із важливих галузей економіки в світі, та зокрема в Україні, є туризм. Він є значущим джерелом доходів для великої кількості підприємств, які займаються наданням туристичних послуг. Такі підприємства гарантують стабільність економіки регіону та забезпечують робочі місця для місцевих жителів, що призводить до зменшення безробіття в певному регіоні.

Туризм також сприяє розвитку інфраструктури та транспорту, зокрема авіації, залізниці, автобусів та інших засобів пересування, що покращує якість транспортних послуг, сприяє зручності і комфорту мандрівників. Крім того, туризм позитивно впливає на розвиток культурної і наукової спадщини, адже туристи можуть дізнатися більше про історію, традиції та культуру країни, що зберігається в музейних закладах, пам'ятках архітектури та інших місцях.

Туристична індустрія може допомагати вирішувати проблеми депопуляції або переїзду громадян з малонаселених міст та сільських населених пунктів, де туристичний потенціал є вельми суттєвим.

В Україні присутні всі умови для стрімкого розвитку туризму, завдяки якому можна залучати велику кількість іноземних туристів для відвідувань прекрасних куточків нашої країни. Фінансово-економічна криза, анексія Автономної Республіки Крим та початок бойових дій на сході України, пандемія та повномасштабне вторгнення в лютому 2022 року негативно вплинули на в'їзний туризм в нашої країні, та стали причиною скасування всіх стратегічних планів щодо розвитку та розширення бізнесу. За даними, оприлюдненими Організацією міжнародного економічного співробітництва та розвитку, міжнародні туристичні «запити» зменшилися на 80%, але навіть

незважаючи на це туристична галузь доволі стрімко розвивалася.

Херсонська область є одним із найпривабливіших регіонів України з туристичної точки зору. Розташована на південному заході країни, вона має унікальні природні та культурні ресурси, що створюють суттєвий потенціал для розвитку туристичної індустрії регіону. У Херсонщини є всі наявні ознаки для того, аби формувати конкурентоздатний, якісний туристичний продукт, за допомогою якого вона має можливість зробити так, щоби туристична індустрія зайняла вагоме місце у економічному розвитку регіону.

До повномасштабного вторгнення росії в Україну, в Херсонській області функціонувало чимало туристичних підприємств, які займалися розробкою та реалізацією туристичних продуктів, обслуговували в'їзні та внутрішні туристичні потоки та надавали велику кількість різних туристичних послуг.

В таблиці 1.1.1 наведено кількість туристичних підприємств, які діяли на території регіону.

Таблиця 1.1.1

Туристичні агенції Херсонщини [65].

Місто	Кількість туристичних підприємств
Херсон	78
Олешки	4
Нова Каховка	8
Генічеськ	1
Скадовськ	3

Як свідчать дані таблиці 1.1.1, переважна кількість туристичних підприємств знаходилась в обласному центрі та декількох містах, які є популярними курортними дестинаціями приморського типу.

Заклади розміщення – це важливий компонент туристичного обслуговування, адже саме завдяки цьому відбуваються довгострокові подорожі в будь-яку країну або регіон. Крім того, в умовах все більш жорсткої конкуренції на ринку міжнародного туризму, сучасна готельна індустрія в більшості країн світу перетворилася на самостійний сектор державної економіки. Під розміщенням туристів розуміють будь-який об'єкт, що надає

туристам епізодичну або постійну ночівлю. Найголовнішими видами розміщення є готелі та мотелі. Всі інші заклади відносяться до додаткових засобів розміщення (рис. 1.1.1).

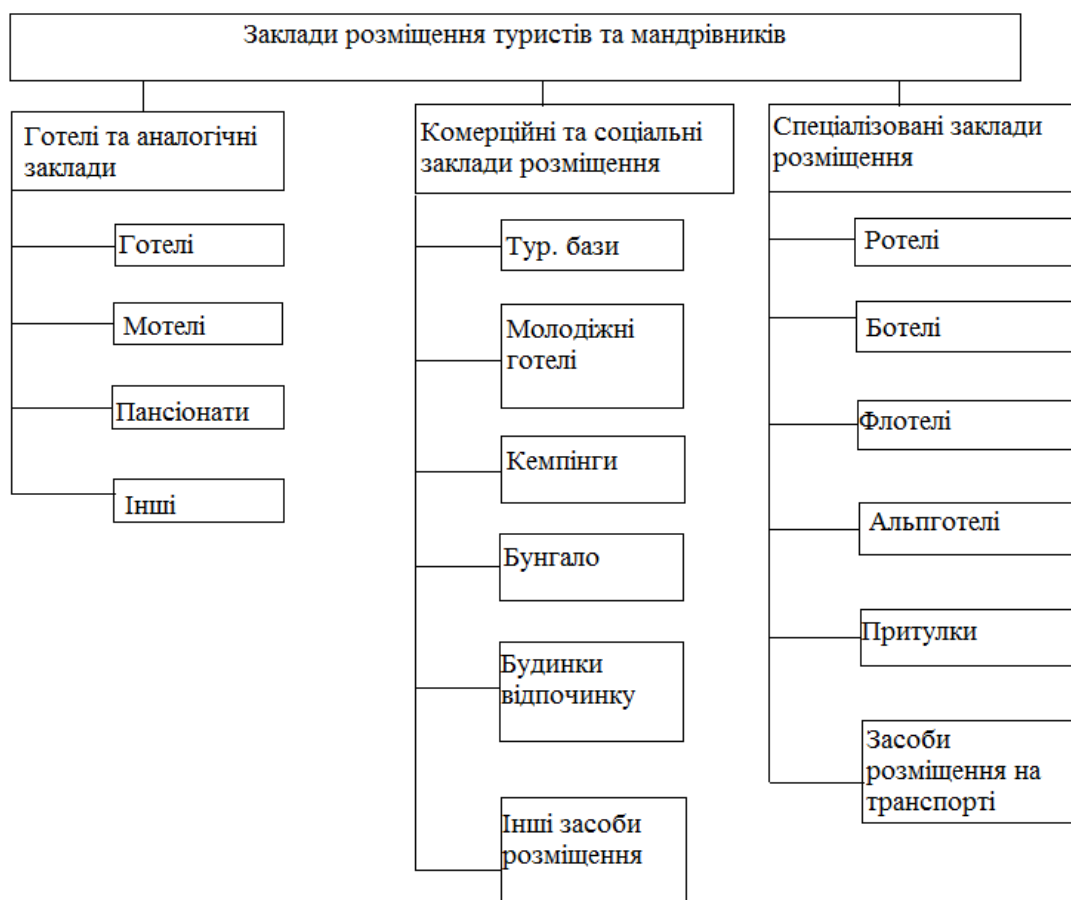

Рис 1.1.1 Класифікація закладів розміщення [21]

Аналізуючи рис 1.1.1 можна зробити висновок, що заклади розміщення поділяються на три категорії: готелі та аналогічні заклади, комерційні та соціальні заклади розміщення та спеціалізовані заклади розміщення.

На території Херсонської області функціонує велика кількість закладів розміщення. Суттєвою проблемою індустрії гостинності є діяльність власників індивідуальних засобів розміщення (дач, котеджів, гостьових квартир або апартаментів, будинків тощо), більшість з яких надають послуги розміщення без декларування своїх доходів і сплати податків, створюючи цим самим неконкурентне бізнес-середовище для легально діючих учасників ринку.

Окрім того, це також негативно впливає і на якість обслуговування,

оскільки далеко не завжди власники «нелегальних» засобів розміщення надають послуги належної якості.

Важливо досліджувати саме ті заклади розміщення, які є сертифіковані та категоризовані.

За даними ДП «Херсонстандартметрологія» станом на 16 серпня 2019 року у Херсонській області сертифіковано 68 закладів розміщення, а саме:

Голопристанський район – 6 закладів (РОБ «Маяк»; БПВ «Водник»; Пансіонат «Вікторія»; Пансіонат «Кристал»; Будиночки БВ «Енергетик»; Санаторій для дітей з батьками «Примор'я»;

Генічеський район – 18 (ДОЗ «Голубе полум'я»; База відпочинку «Набережна»; ДОЗ «ім. І. Куліка»; ДЗОВ «Приморський»; ДОЗ «Альбатрос»; База відпочинку «Колос»; База відпочинку «Орлятко»; База відпочинку «Арабатська Стрілка»; База відпочинку «Бригантина»; База відпочинку «Стрілкове»; База відпочинку «Синтез Азова»; База відпочинку «ФОП Балахонов Р.Л.»; База відпочинку «ФОП Волков Г.К.»; База відпочинку «ФОП Гайворонський А.І.»; КГК «Комфортний»; База відпочинку «ФОП Кравченко»; Пансіонат «Меліоратор»; Пансіонат «Сокол»);

Скадовський район — 33 (ТОВ «Прибережний»; ПЗОВ «Крилатий»; ПЗОВ «Романтик»; ДЗСТ «Чайка»; Санаторій «Чайка»; ДОТ «ім. Ю.О.Гагаріна»; ОК «Червоні вітрила» (м. Скадовськ); ДОЦ «Червоні вітрила» (м. Скадовськ); ОК «Червоні вітрила» (сmt. Лазурне); ДОТ «Веселка»; Будинок відпочинку «Зоря М»; ДОТ «Слава»; СОТ «Буревісник»; База відпочинку «Колос»; База відпочинку «Чорноморська хвиля»; СОК «Гілея»; База відпочинку «Лазурне»; ТОВ «Лазурит Кемп»; ДТОВ «Супутник»; ОК «Червоні вітрила»; ДЗОК «Чемпіон»; Пансіонат «Содружество»; База відпочинку «Прибережний»; ДЛОК «Сузір'я Таврії»; Санаторій для дітей з батьками «Скадовськ»; Пансіонат «Ірбіс»; ТОВ «Прибережний Олімп»; ДЗСТ «Дельфін»; ПОГ «Рокс-Львів»; ВСП «Пансіонат Галичина»; ДОТ «Сонячний»; ВП Херсонський центр позашкільної роботи Херсонської міської ради-ПЗОВ ОТ ім. І.Голубця; ТОВ «РЕСТ-МАРКЕТ ГРУП»;

Каланчацький район – 2 (ДОТ «ДИВОСВІТ», База відпочинку «Білий лебідь»);

Бериславський район – 1 (РК ДЮСШ ім. В.К. Сергєєва ПДЗОВ «Старт»);

Великоолександрівський район – 1 (ДОЗ «Орльон»);

Нововоронцовський район — 1(ДОТ «ім. Івана Бережного»);

м. Херсон — 3 (ПП «Родинний затишок»; ФСГ «Курінь»; ФОП «Пержинська Л.Я»);

м. Нова Каховка — 1 (ТОВ «Ревлан»);

м. Каховка — 1 (ДЗСТ «Таврія»);

м. Таврійськ — 1 (СОК «Славутич»). [61]

Категоризовано станом на 16 серпня 2019 року у Херсонській області 4 заклади розміщення, а саме: у м. Херсон — 2 (готель «Greenstone», дві зірки; готель «Оптіма Херсон», три зірки), у м. Нова Каховка — 1 (готель «Ревлан», одна зірка), у с. Залізний Порт — 1 (готель «Прем'єра», дві зірки). [61]

Транспортна інфраструктура регіону також є однією із найважливіших складових туристичної індустрії. Стан та протяжність доріг з твердим покриттям відіграють дуже важливу роль у створенні будь-якого туристичного продукту, адже організаторам цього продукту потрібно забезпечити комфортний маршрут, задля того, щоб туристи змогли якнайшвидше та зі всіма зручностями потрапити до місця реалізації туристичного продукту.

Туристичні екскурсійні маршрути потребують якісного дорожнього забезпечення із розгалуженою мережею доріг національного, регіонального та місцевого значення [19].

Залежно від пропускної здатності, кількості смуг руху, ширини смуг, ширини проїзної частини, ширини земляного полотна, ширини смуги відводу, поздовжнього похилу дороги та радіусу закруглень дороги, автомобільні дороги поділяють на 5 категорій. У процентному відношенні в Україні дорогами першої категорії є 1 % всіх автошляхів, другої – 8 %, третьої – 17 %, четвертої – 63 % та п'ятої [2].

У таблиці 1.1.2 відображена загальна протяжність (та за категоріями)

доріг з твердим покриттям, які знаходяться на території України та у регіонах. Як свідчать дані таблиці 1.1.2 загальна протяжність доріг з твердим покриттям сягає 4985,9 км.

Таблиця 1.1.2

Автомобільні дороги загального користування з твердим покриттям за категоріями за регіонами на кінець 2021 року (км) [50]

Регіон	Автомобільні дороги з твердим покриттям	У тому числі за категоріями				
		I	II	III	IV	V
Україна	158428,0	2756,6	12576,5	26350,5	103117,0	13627,4
Автономна Республіка Крим	...	...	...	...	...	...
Вінницька	9031,9	96,9	528,6	1708,5	6276,2	421,7
Волинська	5799,3	70,4	482,9	999,6	3878,7	367,9
Дніпропетровська	9195,2	323,3	678,2	1097,3	6974,8	121,6
Донецька	8077,2	265,1	950,5	1198,9	5468,3	194,4
Житомирська	8366,1	230,8	510,5	1292,9	4547,7	1784,2
Закарпатська	3304,9	18,5	331,6	598,1	798,2	1558,5
Запорізька	6831,6	56,2	930,0	1024,5	4685,6	135,3
Івано-Франківська	3904,1	34,3	417,0	399,4	1771,0	1282,4
Київська	8828,3	410,3	933,4	2166,7	5064,8	253,1
Кіровоградська	6229,4	37,3	283,6	1163,9	4037,3	707,3
Луганська	4380,6	75,2	647,0	1020,9	2179,9	457,6
Львівська	8236,3	54,4	940,3	1534,3	5026,0	681,3
Миколаївська	4800,5	58,2	470,0	722,2	3550,1	0,0
Одеська	8119,0	220,7	630,3	813,4	6078,6	376,0
Полтавська	8916,0	114,9	385,0	1016,0	7383,8	16,3
Рівненська	5091,3	133,8	333,0	369,1	3827,4	428,0
Сумська	6704,1	3,8	342,6	1167,7	4908,0	282,0
Тернопільська	4985,0	19,9	469,0	903,9	2344,6	1247,6
Харківська	9427,3	180,1	543,9	1607,5	6595,7	500,1
Херсонська	4985,9	49,9	378,1	1043,8	3514,1	0,0
Хмельницька	7146,7	44,3	454,4	1893,6	3972,7	781,7
Черкаська	5957,4	113,1	550,5	1176,2	3610,2	507,4
Чернівецька	2886,0	19,6	213,9	454,7	904,5	1293,3
Чернігівська	7223,9	125,6	172,2	977,4	5719,0	229,7
м. Севастополь	...	...	...	...	...	...

Головними транзитними транспортними магістралями, що проходять через територію області є: магістральні залізниці (Миколаїв – Херсон – Джанкой, Херсон – Снігурівка – Апостолове, Снігурівка – Каховка – Нововесела), автошляхи міжнародного значення (М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ), М-17 (Херсон – Джанкой – Феодосія – Керч) та М-18 (Харків – Сімферополь – Алушта – Ялта), автошляхи регіонального значення (Р-47 Херсон – Нова Каховка – Генічеськ, Р-57 Цюрупинськ – Гола Пристань – Скадовськ). [62]

Вигідне географічне розташування області та розміщення на її території транспортних коридорів: Євро - Азіатського (Херсон - Красноперекіпськ - Сімферополь) - 226 км та Чорноморського ЕС (Одеса - Мелітополь - Новоазовськ) - 114 км, - позитивно впливають на економічний розвиток не тільки області, а й прилеглих територій. [62]

На рисунку 1.1.2 відображено розміщення основних магістральних доріг Херсонської області.

Рис 1.1.2 Автомобільні дороги Херсонської області [46]

На території області сформовано досить розвинену інфраструктуру автомобільних доріг, за допомогою якої налагоджено автобусне сполучення фактично з усіма населеними пунктами області. Це робить можливим доставку туристичних груп до будь-яких зон відпочинку та пам'ятних місць Херсонщини.[45]

У транспортній галузі на сьогодні функціонує 130 підприємств, установ та організацій, а саме: 2 державних морських торговельних порти, 2 річкових порти, що є акціонерними товариствами, 1 державне підприємство залізничного транспорту, 3 авіапідприємства, 119 інших суб'єктів господарювання, які здійснюють перевезення автомобільним транспортом пасажирів і вантажів. Чисельність працюючих у транспортному комплексі становить понад 17 тис. осіб.

Облік потоків туристів між регіонами є найважливішим фактором, який дозволяє розглядати окремі компоненти туристичної індустрії саме як цілісну систему, а не як окремий ряд деяких не пов'язаних між собою частин. Туристичний потік створюється за певними правилами з урахування різних факторів, які на них впливають. [51]

Туристичний потік вважається важливою частиною всього туризму в цілому. Він включає в собі різноманітні показники, кількість туристів, які подорожують до певного місця, середню тривалість перебування в місці реалізації туристичного продукту, витрати та мотивацію подорожі.

Туристичні потоки безумовно мають позитивний вплив на розвиток різних економічних секторів, включаючи транспорт, житло, їжу та напої, розваги та культуру. На противагу цьому, надмірна кількість туристів може мати негативний вплив на довкілля, здоров'я місцевих жителів та економіку. У результаті ефективне управління туристичними потоками вимагає гармонійного підходу до розвитку туризму, який збалансовує численні вимоги та інтереси.

Використовуючи дані Головного управління статистики у Херсонській області, можна проаналізувати динаміку туристичного потоку в регіоні,

протягом 2015-2020 років (таблиця 1.1.3).

Таблиця 1.1.3

Кількість туристів, обслугованих туроператорами
та тур агентами, за видами туризму у Херсонській області [18]

Роки	Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та тур агентами, усього	У тому числі		
		В'їзні (іноземні) туристи	Виїзні туристи	Внутрішні туристи
2015	11720	...	7234	4486
2016	16584	...	10090	6494
2017	20278	...	14747	5531
2018	26130	...	19702	6428
2019	28113	7	23607	4499
2020	13767	...	8234	5533
Відхилення 2020 р. до 2019 р.:				
- абсолютне ($\pm$), од.	-14346	-15380		1034
- відносне, %	-51	-65,1		123

Як свідчать дані таблиці 1.1.3 протягом 2015-2019 років відбувалося зростання кількості туристів в регіоні.

Порівнюючи досліджувані показники 2019 та 2020 років можна побачити, що у 2020 році кількість туристів знизилась на 14 346 осіб (51%). Кількість виїзних та в'їзних туристів також знизилась на 15 380 осіб (65,1%). Очевидно що на туристичний потік безпосередньо вплинула пандемія, а також карантинні обмеження пов'язані з нею. Слід зазначити, що показник внутрішніх туристів у 2020 році збільшився у порівнянні з 2019 роком на 1014 осіб (23%). Це пов'язано з тим, що кордони до інших країн були закриті, тому громадяни України обирали відпочинок у туристично привабливих регіонах, зокрема тих, які мали вихід до моря.

Загалом у 2020 році відбулися суттєві зміни у зв'язку із введенням карантинних обмежень через загрозу поширення COVID-19. 12 березня 2020 року Кабінетом Міністрів України було запроваджені карантинні заходи, які суттєво обмежували роботу різних закладів харчування, розміщення, відпочинку та оздоровлення, також були заборонені проведення масових заходів. Через це туристичний потік у регіоні зменшився у 2 рази, але з послабленням карантинних обмежень туристи мали змогу відвідувати Херсонську область. Вона стала однією з найпривабливіших та найвідвідуваніших областей України у 2020 році.

Цей регіон є надзвичайно привабливим у сфері туризму, адже знаходиться на півдні України, має багато населених пунктів з виходом до Азовського та Чорного морів. Тому саме «морський» вид туризму є одним з найпопулярніших у Херсонській області.

Отже, Херсонщина є достатньо привабливим регіоном України, який може зробити туризм основою своєї економіки. Херсонська область симпатизує всім туристам, які надають перевагу пасивному відпочинку біля моря, але вона відома також своїми історичними пам'ятками, тому я вважаю, що потрібно залучати більше туристів саме до культурно-пізнавального туризму. Навіть незважаючи на COVID-19 розвиток туристичної індустрії у Херсонській області не зупинявся. На території регіону функціонує чимало туристичних агентів та туроператорів, також тут достатньо засобів розміщення, які знаходяться в різних районах області.

На жаль, через повномасштабну війну розвиток туризму в Херсонській області практично припинився, адже ще безліч районів області окуповано російськими загарбниками, а деокупована територія постійно піддається ворожим обстрілам.

Варто зазначити, що після війни українському народу потрібно буде повернути всі культурно-історичні пам'ятки, які були вивезені до російської федерації та Автономної Республіки Крим. Варто буде реставрувати туристичну інфраструктуру, яка була знищена або пошкоджена в результаті

обстрілів російськими окупантами.

Також надзвичайно важливим буде подальший розвиток та модернізація, зокрема й засобів розміщення туристів, адже вони є однією із основних складових у туристичній індустрії. Після війни обов'язковим завданням буде популяризувати туризм в цьому регіоні, оскільки Херсонська область користувалась попитом серед туристів не лише через вихід до моря, але і через багату культурно-історичну спадщину, яка охоплює безліч археологічних пам'яток, старовинні міста, фортеці, церкви, національні природні парки, біосферні заповідники та інші архітектурні шедеври, які вражають своєю привабливістю.

1.2 Історико-культурна спадщина Херсонської області як ресурсна база розвитку культурно-пізнавального туризму

Історико-культурна спадщина – це сукупність історико-культурних пам'яток, які успадковані від попередників та добре збереглися. Вони важливі як для народу, який володіє ними, оскільки демонструють особливості його розвитку у попередні епохи, так і для країни, оскільки демонструють її внесок у розвиток світової цивілізації.

Історико-культурна спадщина, втілюючи цінності різних поколінь українців, надає кожній особистості стале відчуття приналежності до національної спільноти. Ці аспекти в рази актуалізувалися від початку повномасштабного вторгнення в Україну російської федерації. Численні втрати від свідомого знищення загарбником культурних цінностей, які не можна оцінювати лише в майнових категоріях, потребують захисту, збереження та відновлення, адже культурна спадщина є джерелом переформатування культурних наративів та сенсів українського суспільства, його подальшого зростання і духовного розвитку, формування спільної історичної пам'яті. [52]

Україна зберегла до наших днів велику кількість історико-культурних

пам'яток. Вони пов'язані з різними історичними подіями, які відбувались в межах конкретних територій, охороняються чинним законодавством та слугують основою туристичного потенціалу багатьох регіонів нашої країни. Окремі з них вже стали їх головними туристичними магнітами.

Стан справ у галузі охорони культурної спадщини свідчить, що нині в Україні є 1,4 тис. міст і селищ, та понад 8 тис. сіл із цінною культурною спадщиною. Загалом фонд історичних будівель і споруд у цих населених пунктах перевищує 70 тис. об'єктів.

Культурно-пізнавальний туризм – це один із видів туризму, головною метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного народу в певному регіоні країни. Він вважається один із найпопулярніших та наймасовіших видів туризму.

Культурно-пізнавальний туризм, як особливий вид діяльності, висуває певні вимоги до ресурсного забезпечення процесу обслуговування споживачів, адже для формування певного туристичного продукту необхідна більша різноманітність ресурсів у порівнянні з іншими видами діяльності. Розширення спектру туристичних послуг вимагає інтенсивного пошуку у створенні якісно нових та цікавих туристичних пропозицій. [25]

Існує декілька причин задля чого потрібно розвивати культурно-пізнавальний туризм:

1. Розвиток інфраструктури. Культурно-пізнавальний туризм задля свого розвитку потребує суттєвих фінансових інвестицій у розвиток музеїв, театрів, архітектурних пам'яток, галерей. Адже такі туристичні об'єкти потребують гарного догляду та з часом реставрацій, які допомагають зберігати в гідному вигляді ці пам'ятки.

2. Залучення іноземних туристів. Культурно-пізнавальний туризм приваблює велику кількість людей по всьому світу та допомагає залучити іноземців до відвідування тієї чи іншої країни. Також ця причина є корисною задля культурного обміну між громадянами різних країн.

3. Освіта. Культурно-пізнавальний туризм допомагає підвищувати рівень

освіти людей та залучає до вивчення історії, адже в сучасному світі доцільно гарно знати історію. Вона допомагає вчитися на чужих помилках та впливати на майбутнє будь-якої країни.

Херсонська область відома на вітчизняному туристичному ринку перш за все своїми сприятливими рекреаційними умовами та лікувально-оздоровчими ресурсами. У той же час варто відзначити, що даний регіон має багату історико-культурну спадщину, яка налічує більше 5 тисяч об'єктів, з яких археологічних — 3417; історичних — 2259; мистецтва — 67, з них 35 мають статус національного значення: археології — 29, історії — 3, мистецтва — 3. [55]

За даними Департаменту туризму та курортів Херсонської обласної державної адміністрації до першої сімки найпопулярніших та цікавих місць регіону можна віднести наступні історико-культурні пам'ятки:

Херсонська фортеця була збудована наприкінці XVIII століття. Керував зведенням фортифікаційної споруди князь Григорій Олександрович Потьомкін. Навколо фортеці були побудовані глибокий рів та масивний вал, а особлива форма дозволяла солдатам вести вогонь з будь-якої точки. Однак за час існування вона не брала участі у жодній військовій баталії. Поряд з фортецею було зведено декілька допоміжних споруд – льох, артилерійська майстерня, магазин з запасами продовольства тощо. [66]

Проте, після того, як фортеця була передана місту, заможні херсонці викупили деякі приміщення для облаштування будинків. До речі, на території фортеці було вирито багато тунелів та потаємних ходів, які планувалося використовувати в часи великих облог. [66]

До наших днів із фортечних споруд збереглися північні і південні ворота та невелика частина валу. Колишній пороховий льох перетворився на відомий ресторан, а в будівлі арсеналу, після землетрусу перебудованого на військовий шпиталь, нині знаходиться слідчий ізолятор. У наш час залишки фортеці гармонійно влилися в однойменний парк, який дуже люблять відвідувати херсонці. [66].

Дозорна вежа Вітовта або Башта Вітовта має велику цінність з

історичного погляду: вона була побудована ще наприкінці XIV століття, коли південно-західна частина сучасної України перебувала під владою Великого князя Литовського Вітовта. Вона єдина збережена оборонна споруда часів литовсько-руської держави на півдні України, що знаходиться у селі Веселе. [5]

Рис 1.2.1 Херсонська фортеця [66]

Історія вежі могла закінчитися трагічно у середині минулого століття: під час будівництва Каховської ГЕС легендарній споруді загрожувало руйнування через підтоплення. [54]

На сьогоднішній день башту занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України й вона знаходиться під охороною держави. [54]

Рис 1.2.2 Дозорна вежа Вітовта [54]

По всій Херсонщині можна побачити незвичайні антропоморфні скульптури, що стоять невеликими групами на височинах посеред незорих таврійських степів. Це — половецькі кам'яні баби. Вони знаходяться на території біосферного заповідника «Асканія-Нова» імені Фальц-Фейна, до

наших часів збереглися 17 таких скульптур. Вони були відображенням як чоловіків так і жінок. У жінок завжди були аксесуари, а у чоловіків в руках зброя. Вважається, що ці фігури відігравали важливу культову роль для кочових племен, які мешкали свого часу на цих територіях. [59]

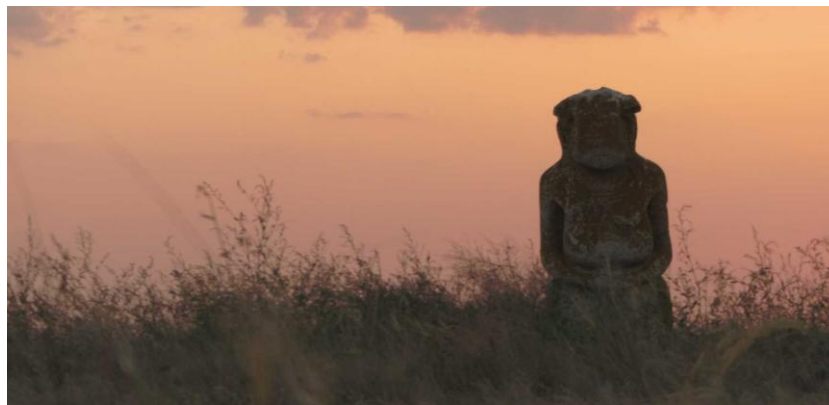

Рис 1.2.3 Половецькі кам'яні баби [59]

Джарилгацький маяк є одним із найважливіших маяків Чорного моря. Він розташований в східній частині острова Джарилгач на Херсонщині. Маяк було споруджено у 1902 році. Його загальна висота складає 24,4 метра, з видимістю світла до 14,8 милі. Металевий каркас та технічне оснащення маяка було виготовлено в Парижі. [48]

Рис 1.2.4 Джарилгацький маяк [48]

Кам'янська січ – це адміністративний і військовий центр війська Запорізького Низового, який існував на території сучасної Херсонської області протягом двох періодів: 1709-1711 років та 1728-1734 років. Це єдина Січ запорізьких козаків, де збереглися рештки козацьких куренів, Січовий майдан, виробничі майстерні та козацький цвинтар, на якому знаходиться могила

видатного кошового отамана Костя Гордієнка. Саме ця пам'ятка стала основою туристичного бренду Херсонщини. [40]

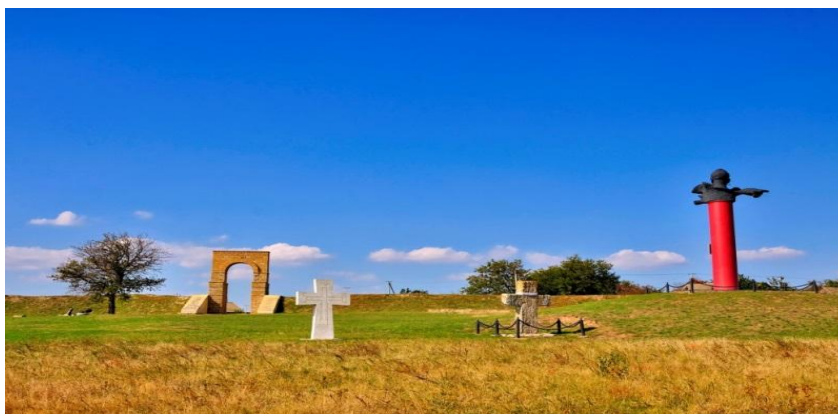

Рис 1.2.5 Кам'янська Січ [16]

Також до цієї сімки відносять виноробне господарство князя П. М. Трубецького, яке існує на території Херсонщини вже 126 років та Свято Григорівський Бізюків чоловічий монастир, який був побудований у 18 столітті.

Херсонська область також може похвалитися іншими культурними об'єктами та історичними пам'ятками, які користуються та будуть користуватися ще більшим попитом серед туристів після закінчення війни. Ці пам'ятки відображають важливі періоди у розвитку нашої держави – скіфські та античні часи, період розвитку Запорізького козацтва тощо. Зокрема:

Олешківська Січ – це адміністративний і військовий центр Запорізького козацтва, який існував у 1711-1728 роках. Заснована козаками на чолі з отаманом Якимом Богущем в урочищі Олешки. [7]

Рис 1.2.6 Олешківська Січ [10]

Царський курган Огуз – це курган скіфського царя IV століття до н. е., який знаходиться біля селища міського типу Нижні Сірогози Херсонської області. Найбільший курган причорноморського степу, він був розташований біля важливого давнього перехрестя Лівобережжя. Дата спорудження кургану: 330—310 роки до нашої ери. Курган Огуз став першим в Україні, на якому після дослідження був реставрований насип. Товариство охорони пам'яток історії та культури України реконструювало насип у 1988 році. [3]

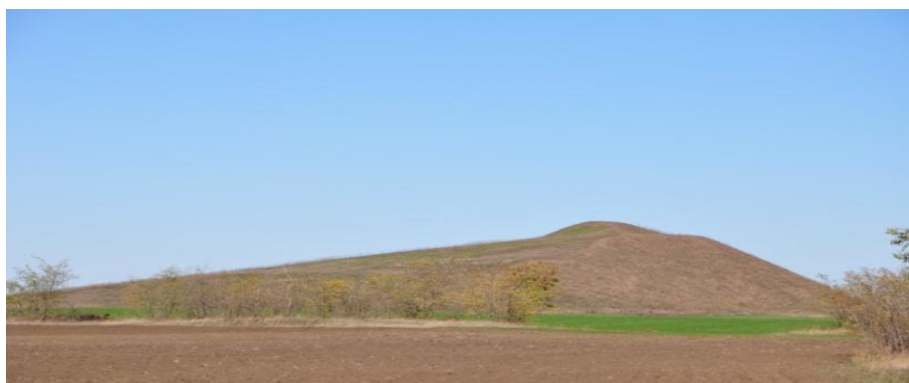

Рис 1.2.7 Царський курган Огуз [31].

Також в Херсонській області є залишки античних городищ та турецьких укріплень, велика кількість храмів.

Окрім того, культурно-пізнавальними візитівками регіону стали: єдина в Європі природна пустеля - Олешківські піски; 100 тис. га рукотворного лісу, що вважається найбільшим у світі; гірські ландшафти посеред степу "Станіславські кручі" та найбільші в Європі безлюдні острови - Бірючий і Джарилгач.

Херсонська область має дійсно великий потенціал, який може бути використаний як ресурсна база для розвитку культурно-пізнавального туризму. Вищезгадані об'єкти та пам'ятки культури не єдині, які надають цьому регіону велику перевагу. Адже на території Херсонщини функціонує багато різноманітних музеїв, деякі з них присвячені історії та культурі цього регіону. Прикладом такого музею можна вважати Херсонський обласний краєзнавчий музей, який було засновано ще у 1890 році. У його фондах знаходиться понад 173 000 експонатів. Але на жаль, під час окупації Херсону в 2022 році російські окупанти пограбували музей та вивезли багато історичних пам'яток до

кримського музею під назвою «Херсонес Таврійський». Тому після нашої перемоги буде важливим кроком повернення всіх експонатів до музею, адже дані пам'ятки показують історію Херсонщини. Також серед тих музеїв, які були пограбовані, є Херсонський художній музей.

Херсонщина може похвалитися своїми культурними заходами, які проводяться в регіоні кожного року. Наприклад фестиваль музики та мистецтв «Таврійські ігри» - найдавніша шоу-бізнесова структура в Україні. Компанія була заснована в 1991 році і протягом 30 років здійснює повний спектр послуг в сфері event-менеджменту (організації подій), надаючи послуги з планування, організації, проведення, аналізу заходів як корпоративного та приватного характеру, так і подій всеукраїнського та міжнародного масштабів. Ця компанія провела понад 1000 різноманітних заходів: концерти та шоу-програми, фестивалі, державні свята, дні міст, професійні свята, корпоративні та приватні акції, промо-тури, рекламні акції тощо. [43]

Також туристи звертають увагу на біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна. Цей заповідник є найстарішим степовим резерватом у світі, одне з 7 природних чудес України, що входить в сотню найвідоміших заповідних територій планети, історія заповідання його території нараховує близько 110 років. Багатий землевласник Фрідріх Фальц-Фейн у 1898 році у своєму родовому маєтку за власною ініціативою першим у світі вилучив з господарського використання ділянку своїх угідь, яка стала праядром теперішнього найбільшого в Європі (11054 га) заповідного типчаково-ковилового степу. [1]

Сучасний заповідний степ складається з трьох масивів: Північний, Південний, Великий Чапельський під, а також з перелогів, де вивчаються процеси відновлення природної рослинності. Суха мова статистики відмічає зростання тут 478 видів вищих рослин, серед яких переважають багаторічні трави (51 %). До «Червоної книги України» занесено 13 видів вищих рослин, 3 види грибів та 4 – лишайників. Шість видів квіткових асканійської автохтонної флори занесені до міжнародних червоних списків. [1]

Зоопарк в «Асканії-Нова» – це домівка диких тварин, які живуть тут в умовах, максимально наближених до дикої природи. У зоопарку можна зустріти тварин саван, пустель, степів, гірських районів, рідкісних птахів степової зони. Більшість із них – зникаючі та рідкісні види: кінь Пржевальського, зебра Греві, козел гвинторогий, журавель степовий. Через заповідну територію проходить стародавній Азово-Чорноморський міграційний шлях птахів. В окремі роки кількість мігруючих птахів сягає 800 тисяч. [35]

На жаль через тимчасову окупацію біосферний заповідник, який входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО не працює та не може бути забезпечене українською адміністрацією та знаходиться під безпосередньою загрозою. Але незважаючи з українських підконтрольних територій, країн ЄС та США були передані благодійні надходження, які покривають всі витрати. Цей заповідник користується популярністю і після війни буде мати свої великі туристичні потоки, адже тут дійсно велика кількість рослин та тварин, які зацікавлять багато людей. [28]

Рис 1.2.8 Асканія Нова [1]

Історико-культурна спадщина Херсонщини є дуже важливим ресурсом для розвитку культурно-пізнавального туризму. Вона може забезпечити зростання туристичної привабливості регіону, розвиток економіки та зростання зайнятості місцевого населення в туристичній індустрії. Крім того, розвиток культурно-пізнавального туризму на Херсонщині може сприяти збереженню та відновленню всіх пам'яток, які є основною частиною історії та культурного

спадку регіону.

Для залучення якомога більшої кількості туристів потрібно створювати всі умови для комфортного перебування людей на цій території, розвивати інфраструктуру, яка буде якісно та по всіх стандартах забезпечувати високий рівень обслуговування туристів.

Херсонська область володіє потужним потенціалом для розвитку культурно-пізнавального туризму, що, за умови припинення військових дій, повної деокупації її території та проведення комплексу відновлюваних заходів, може відіграти важливу роль в стимулюванні туристичної активності в регіоні. Адже на території Херсонщини знаходиться велика кількість культурних, історичних та природних пам'яток, завдяки яким можна розвивати культурно-пізнавальний туризм у регіоні та залучати велику кількість не тільки українських туристів, але і іноземців, яким буде надзвичайно цікаво досліджувати багату історію та культуру нашої країни.

1.3 Роль музейних закладів Херсонської області в забезпеченні пізнавальної рекреаційної діяльності та культурно-пізнавального туризму

Музей – науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини.

Згідно зі статтею 2 «Музейна справа та основні напрями діяльності музеїв» Закону України «Про музеї та музейну справу» музейна справа уособлює національну музейну політику, музеєзнавство та музейну практику [36].

За своїм профілем музеї поділяються на природничі (антропологічні, біологічні, ботанічні, геологічні, зоологічні, мінералогічні, палеонтологічні), історичні (загальноісторичні, військово-історичні, історії релігії, історико-

побутові, археологічні, етнографічні), літературні, художні (образотворчого, декоративно-прикладного, народного, сучасного мистецтва), мистецькі (театральні, музичні, музеї кіно), науково-технічні, комплексні (краєзнавчі, екомuzeї), галузеві тощо. Основними напрямками діяльності музеїв є науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота, а також діяльність, пов'язана з науковою атрибуцією, експертизою, класифікацією, державною реєстрацією та усіма видами оцінки предметів, які можуть бути визначеними як культурні цінності, з метою включення до Музейного фонду України. [36].

Музейний фонд України – це сукупність рухомих пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, незалежно від їх виду, місця створення і форм власності, та зберігаються на території України, а також нерухомих пам'яток, що знаходяться в музеях України і обліковані в порядку, визначеному законом. [27]

Культурні цінності, що зберігаються в музеях, включені до Музейного фонду України, є національним багатством, невід'ємним складником культурної спадщини України, що охороняється законом (понад 11 мільйонів рухомих пам'яток усіх видів і типів) [4].

До Музейного фонду України можуть належати також пам'ятки, що розташовані за межами України і відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

Загалом в Україні за даними статистичного бюлетеню в 2017 році в країні функціонувало 574 музейних закладів, які відвідували за весь рік 16,4 млн осіб. Відвідуваність музеїв є надзвичайно важливою складовою для дослідження їх суспільної значущості. Завдяки таким дослідженням можна побачити ті музейні заклади, які користуються найбільшою популярністю серед туристів або місцевих жителів, що допомагає оцінювати рівень розвитку музейної сфери у тому чи іншому регіоні.

У таблиці 1.3.1 відображено кількість музейних закладів в регіонах

України станом на 2017 рік. Аналізуючи таблицю 1.3.1 можна побачити, що найменше музейних закладів в 2017 році знаходилося саме на Херсонщині. Але з часом їх ставало більше.

Таблиця 1.3.1

Кількість музеїв за регіонами станом на 2017 рік [11]

Область	Кількість музейних закладів
Вінницька	30
Волинська	16
Дніпропетровська	26
Донецька	15
Житомирська	23
Закарпатська	14
Запорізька	23
Івано-Франківська	26
Київська	24
Кіровоградська	29
Луганська	13
Львівська	27
Миколаївська	12
Одеська	14
Полтавська	37
Рівненська	14
Сумська	17
Тернопільська	30
Харківська	33
Херсонська	9
Хмельницька	28
Черкаська	29
Чернівецька	10
Чернігівська	35
м.Київ	40

Хоча у Херсонській області знаходиться порівняно невелика кількість музейних закладів, вони відіграють важливу роль в забезпеченні пізнавальної рекреаційної діяльності та культурно-пізнавального туризму в регіоні. Кожен музей зберігає в собі велику історичну та культурну спадщину Херсонщини, завдяки цьому відвідувачі мають можливість дізнатися більше про історію цього регіону.

Кількість та розподіл музейних закладів за регіонами відображено в таблиці 1.3.2.

Таблиця 1.3.2

Кількість музейних закладів на Херсонщині станом на 2020 рік

[складено автором на основі 26]

Місто/Район	Кількість музеїв
Херсон	14
Бериславський район	5
Білозерський район	1
Великолепетиський район	4
Великоолександрівський район	3
Верхньорогачиський район	2
Високопільський район	1
Генічеський район	1
Голопристанський район	3
Горностаївський район	2
Каховський район	4
Нова Каховка	4
Нововоронцовський район	2
Новотроїцький район	3
Скадовський район	2
Олешківський район	4
Чаплинський район	1

Аналізуючи таблицю 1.3.1 можна побачити, що найбільша кількість музейних закладів знаходиться саме в обласному центрі. Найменше музеїв знаходиться у Білозерському, Високопільському, Генічеському, Чаплинському районах. У кожному з цих районів по одному музейному закладу. У деяких районах знаходяться саме краєзнавчі музеї, які є одними із найпопулярніших типів музеїв, наприклад: Великолепетиський, Генічеський, Скадовський і Чаплинський райони.

Музеї, які знаходяться на території Херсонської області є надзвичайно важливими для розвитку культурно-пізнавального туризму в регіоні. Одним із важливих складових такого виду туризму є відвідування музеїв, адже це дає хорошу можливість для ознайомлення з історією та культурою жителів Херсонщини. В таких закладах завжди можна побачити унікальні експонати на будь-яку тематику, різноманітні картини, за допомогою яких можна набагато більше розповісти та показати туристу про національну ідентичність громадян, які проживають в даній області.

В самому місті Херсон є музеї, які наповнені цікавими історичними та культурними пам'ятками, потрібно розглянути декілька з них, адже вони є важливими для розвитку культурно-пізнавального туризму у регіоні.

Херсонський обласний художній відкрився в 1978 році в будівлі міської ратуші. (рис. 1.3.1) Цю подію приурочили до 200-річчя міста. На сьогоднішній день колекція, якою володіє музей, (12 тис. експонатів) вважається однією з найцікавіших в Україні. У ній присутні роботи Н. Скадовського, Н. Кузнецова, К. Трутовського, А. Боголюбова, К. Крижицького та інших відомих художників. Крім картин в музеї різноманітні вироби держав Сходу [42].

Рис 1.3.1 Херсонський обласний художній музей [68].

Музей природи відкрили в 1906 році завдяки відомому біологу Івану Пачоському. (рис. 1.3.2) У період німецької окупації споруда вціліла, але в Німеччину вивезли чимало цінних експонатів, які залишаються там і нині. Сьогодні, павільйон входить до Херсонського краєзнавчого музею. Збереглися унікальні екземпляри рептилій, риб, комах, молюсків і птахів. Також тут можна дослідити жителів підводного світу й рідкісних ссавців. [33]

Родзинка виставки — скелет 30-метрового фінвала. За довжиною це 2-й у світі ссавець після синього кита. Його подарували випускники Херсонського морехідного училища. Кита спіймали біля берегів Антарктиди в середині XX століття. Скелет займає практично весь 2-й поверх приміщення. [33]

Літературний музей відкрили її у 1991 році на честь столітнього ювілею відомого драматурга Бориса Лавреньова. (рис. 1.3.3) Ця зала є підрозділом Херсонського краєзнавчого музею. Ще це місце називають музеєм-квартирою,

оскільки саме тут свого часу і жив письменник [32].

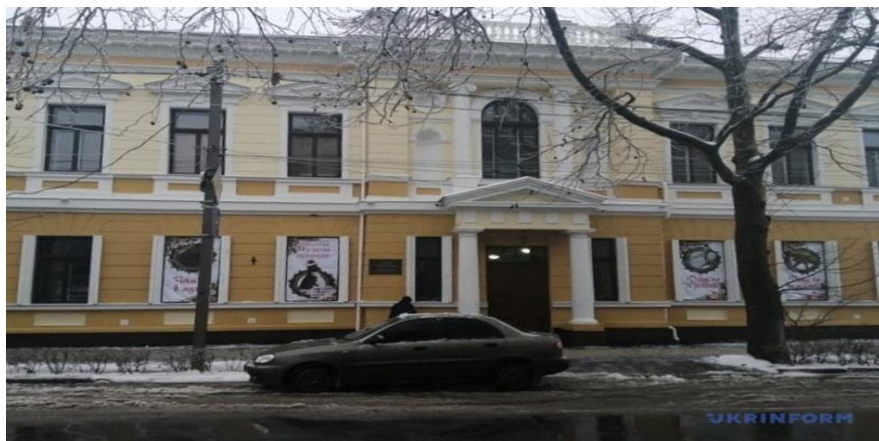

Рис 1.3.2 Музей природи [39]

Тут є книги з особистої бібліотеки Бориса Лавреньова, старовинне фортепіано, низка унікальних картин. Також є рукописні чернетки відомих українських авторів: Миколи Куліша, Остапа Вишні, Дніпрові Чайки. Серед інших експонатів є старовинні фотографії. Їх чимало – 16000 одиниць. Їх розділили за категоріями: дореволюційні фотографії, Друга світова війна, освіта, медицина, сільське господарство, міські пейзажі. [32]

Рис 1.3.3 Літературний музей [23]

Музей тоталітаризму був відкритий в 2015 році Віталієм Трибушним. (рис. 1.3.4) Засновник збирав експонати з 1989 року. Приміщення під музей Віталій побудував за свої гроші на території власної садиби. [41]

У музеї зібрана велика кількість карт, книг, фотокарток, статуєток, скульптур, картин, що дають уявлення про тоталітарний режим в СРСР.

Засновник музею зазначає, що в багатьох творах, документах Леніна присутні вказівки чинити розправу над людьми розстрілом або через повішення. Тому на більшості експонатів присутні цитати В. Леніна, взяті з відкритих джерел [41].

Рис 1.3.4 Музей тоталітаризму [41]

Музей-садиба Остапа Вишні – це історико-культурний об’єкт, який знаходиться в селі Кринки. Через три десятиріччя завдяки зусиллям меценатів та місцевої влади поряд зі старим будинком було зведено нову будівлю зі збереженням автентичності садиби. (рис. 1.3.5) Після реставрації додали оновленому музею особливого колориту. [67]

До музейної експозиції увійшли особисті речі Остапа Вишні, раритетні портрети та фотокартки. До нашого часу збереглися ліжко гумориста, старенька друкарська машинка, особисті записи та навіть вудка, з якою він ходив на риболовлю. [67]

Рис 1.3.5 Музей-садиба Остапа Вишні [47]

Також важливо розглянути музеї, які знаходяться у Херсонській області, адже потрібен розвиток та залучення туристів до різноманітних музейних закладів, які знаходяться на території регіону

Музей «Таємниці Острова Джарилгач», який знаходиться у м. Скадовськ, був відкритий восени 2021 року. Музейний об'єкт відкрито на основі приватної колекції Олександра та Єлизавети Демиденків за підтримки Українського культурного фонду та Державної агенції розвитку туризму. Подружжя Демиденко багато років збирало унікальні артефакти, присвячені багатій історії та сьогоденню острова. [56].

Експонати музею розповідають про античні часи, факти та легенди середньовіччя, важливі події XX сторіччя, періоду Другої світової війни та сучасних часів. Окрім того, гості музею мають змогу відчутти атмосферу острова за допомогою VR-реальності [56].

Генічеський районний краєзнавчий музей – це перший та єдиний музей у північно-східній частині Херсонської області, розташований у місті Генічеську. Краєзнавчий музей має 8 експозиційних залів: «Природа краю», «Дружба», «Найдавніша історія краю», «Етнографія», «Воїнська слава», «Риболовецький промисел», меморіальний зал художника Миколи Писанка, виставковий та читацький зали з фондом наукової і довідкової літератури. У залі «Природа краю» можна побачити дві діорами під назвою «Азовське море» і «Острів Бірючий» (автори-художники Володимир Соколов та Микола Божков) [6]

За роки роботи у фондах музею зібрані цікаві, часом рідкісні та унікальні експонати: стела сарматського періоду, кістки південного слона (мамонта), бушприт (носова прикраса) середньовічного судна («голова тура»), античні амфори, картини народного художника Купріянова Н. В., вази, чеканка, інтарсія, колекція старовинних монет, тульські самовари, подарунки друзів музею з Грузії, Болгарії, Польщі, Чехії, архівні документи періоду окупації краю фашистами в 1941—1943 років, предмети побуту, одяг, посуд XVIII-XIX ст. [6]

Музей історії міста Нової Каховки. Заснований у 1985 році, але тільки у

1990 році його було відкрито для відвідувачів. Нині підпорядкований міському відділу культури і туризму. Серед унікальних експонатів – зуб мамонта (знайдений під час будівництва Каховської ГЕС), зернотерки, ритуальні горщики, предмети побуту скіфів і сарматів, глиняні козацькі люльки, наконечники списів. Частина експозиції присвячена Ключовому – селу, на місці якого збудовано Нову Каховку; розвитку виноградарства та виноробства. У фондах – понад 4 тис. експонатів [30].

Каховський історичний музей заснований у 1940 році як музей історії Каховського плацдарму. Спочатку налічував 146 одиниць. Нині у фондах – близько 15 тис. експонатів. В цьому музейному закладі є декілька розділів: «Край у давні часи», «Запорозька доба», «Заселення та економічний розвиток краю у 1-й пол. 19 ст.», «Етнографія та побут українського села 2-ї пол. 19 ст.», «Каховка початку 20 ст.». [17].

Всі ці музеї функціонують не тільки за допомогою органів влади, але і завдяки їх працівникам, які дбають про збереження історичної та культурної спадщини регіону. Херсонська область потребує розвитку інфраструктури музейних закладів та створенні хороших умов задля збереження спадщини регіону. Не всі музеї області користуються великою популярністю і це є однією із проблем відвідування даних закладів.

Для того, щоб залучати якомога більше туристів з різних регіонів або країн, потрібно розробити низку заходів, за допомогою яких працівники музеїв зможуть збільшити кількість потенційних туристів до їх музейних закладів. Це можуть бути різноманітні лекції, дні відкритих дверей, тематичні виставки або заходи, які зацікавлять велику кількість людей. Для іноземців або жителів інших областей можна зробити віртуальні лекції в режимі онлайн, щоб зацікавити та сприяти відвідуванню музеїв.

Також можна розробляти різні рекламні кампанії, розвивати сайт музеїв, завести сторінки в соціальних мережах, де щодня можна розповідати про будь-які цікаві експонати того чи іншого музейного закладу.

Задля того, щоб культурно-пізнавальний туризм зазнав розквіту та став

одним із найпопулярніших напрямків в регіоні, потрібно звернути увагу на розвиток музейної справи у Херсонській області. Адже основним завданням такого виду туризму являється ознайомлення з багатьма історичними та культурними пам'ятками регіону.

На Херсонщині функціонує не багато музеїв, також цей регіон має найменшу відвідуваність музейних закладів серед інших областей України, що є не гарним показником. Тому для музейних закладів регіону важливо розробляти стратегії розвитку та залучати різними способами потенційних туристів або місцевих жителів. Важливо, щоб ці заклади забезпечували різнопланові туристичні програми та екскурсії, за допомогою яких туристи зможуть отримувати детальну інформацію про традиції, культуру та історію Херсонської області.

Музеї відіграють важливу роль у культурно-пізнавальному туризмі, адже вони є тією туристичною інфраструктурою, яка надає туристам та місцевим мешканцям доступ до великої кількості історичних пам'яток, які показують розвиток та формування всього регіону в певні проміжки часу. Також завдяки музейним закладам люди можуть дізнаватися багато нового від екскурсоводів, які можуть розповісти про кожен об'єкт, який знаходиться на території музею. Це допомагає ознайомлюватися з історією Херсонської області.

Музейні заклади також повинні слідкувати за сучасними трендами в світі та почати використовувати нові технології, задля цікавішого проведення часу в музеї. Завдяки цьому можна залучити велику кількість туристів, особливо молодого віку. За допомогою розвитку музейної сфери можна підвищити національну свідомість українців та їх цікавість до історії та культури різних куточків України.

Після закінчення російсько-української війни для влади та українського народу буде ще одне випробовування це повернення всіх об'єктів, які росія вкрала з музеїв та повернути їх на свої місця. Адже це надзвичайно важливо мати ті історичні пам'ятки та ознайомлюватися з ними кожному.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

2.1 Проблеми розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області

Туризм та його розвиток відіграє важливу роль у економіці багатьох країн світу, адже за допомогою туристичної індустрії можна забезпечити нові робочі місця, тим самим знизити безробіття в країнах світу. Також туризм важливий для підтримки високого рівня життя суспільства.

Туристичний бізнес не тільки може підіймати економіку тієї чи іншої країни, але і надавати якісний відпочинок для громадян. Він буває різний: комусь подобається пасивно відпочивати на березі моря під палким сонцем, а для когось відпочинок асоціюється з активним проведенням часу. Тому туризм поділяється на декілька видів, які можуть задовольнити різні верстви населення. Наприклад: активний, рекреаційний, культурно-пізнавальний, спортивний та екстремальний, автомобільний, велосипедний, кінний, лижний, паломницький, пригодницький, водний, сільський, пасивний, шопінг-туризм, лікувально-оздоровчий, діловий, гастрономічний, круїзний, освітній.

У світі є багато країн, які користуються великою популярністю в сфері туризму, адже мають достатню кількість інфраструктури для надання туристичних послуг потенційним туристам.

Результати аналізу існуючих наукових праць з цього приводу дозволяють виокремити наступні найважливіші чинники, що визначають рівень попиту і пропозиції рекреаційно-туристичних послуг у країні: соціально-економічні чинники; демографічні чинники; соціально-психологічні чинники; ресурсно-екологічні чинники; політичні чинники [49].

Україна має великий туристично-рекреаційний потенціал. На території

країни збереглося багато історичних та культурних пам'яток, які можуть бути цікавими для великої кількості туристів. До того ж кожен регіон країни має свою історію та традиції, які потрібно вивчати та популяризувати як серед громадян України, так і серед громадян інших країн світу.

Розвиток культурно-пізнавального та в цілому туризму в Україні зіштовхується з багатьма проблемами, які необхідно вирішувати задля досягнення розквіту туристичної індустрії та економіки в країні.

Україна знаходиться вже 9 років у стані війни, її політична та економічна ситуація гальмує значний розвиток у сфері туризму. Потенційна небезпека, яка є в Україні, відштовхує туристів з різних куточків світу. Задля вирішення проблем в туристичній сфері потрібно перемогти в цій війні та спрямувати інформаційну політику на формування позитивного іміджу країни на світовій арені.

В Україні не розвинений сектор туристичної індустрії як такий. Різноманіттям туристичних послуг, можуть похвалитися переважно міста-мільйонери, міста загальноновизнаних зон рекреації та туризму, деякі історичні та культурні центри. В той час коли в більшості міст України можна розвивати промисловий, оздоровчий, культурно-пізнавальний, екологічний, навіть екстремальний та інші види туризму.

Задля вирішення поставлених проблем необхідна міцна підтримка держави. Спочатку потрібно створити належні умови для роботи туристичних підприємств, установ та організацій. Потребують розробки й впровадження прогресивні методи і стандарти туристичного обслуговування: необхідно пропонувати вигідні умови для підприємців малого та середнього бізнесу; підвищувати ефективність використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини; зміцнити матеріально-технічну базу туризму. Серед важливих напрямків роботи з питань розвитку туризму є потужна інформаційна політика [22].

Основним фактором для розвитку туристичної індустрії в Україні являється туристична інфраструктура. Адже вона є основою для того, щоб

працівники в туристичній сфері могли реалізовувати будь-які туристичні продукти, тим самим забезпечувати якісний відпочинок для потенційних туристів.

Також важливим фактором розвитку туризму в Україні є транспортні шляхи, тому що не всі вони знаходяться в ідеальному стані та потребують ремонту.

Суттєвою проблемою для розвитку туризму в Україні і світі також була пандемія спричинена поширенням вірусу COVID-19. Карантинні обмеження, які почали діяти в 2020 році поставили на паузу будь-який розвиток туризму, адже кордони багатьох держав світу були зачинені, рівень економіки по всьому світу значно впав з відсутнім розквітом туристичної індустрії. З часом рівень захворюваності знижувався і світ почав оговтуватися від цієї кризи та запускати нові програми розвитку туризму.

Однією із основних проблем у розвитку туризму в Україні є анексія Автономної Республіки Крим. Адже на цій території знаходиться понад 700 лікувально-оздоровчих закладів, серед яких 128 санаторіїв. У Криму знаходиться 141 територія і об'єкт природно-заповідного фонду (загальна площа складає 70 тис. га, що становить 4,1% території автономії), в тому числі Карадагський, Кримський, «Мис Март'ян», Ялтинський гірсько-лісовий заповідники, 13 пам'яток природи (Бельбекський каньйон, Кішка, Де-мерджі, Карабі-яйлинська улоговина, Караул-Оба, Кизил-Коба, Мангуп-Кале та ін.), Нікітський ботанічний сад, 22 парки. В числі парків, що належать до пам'яток садово-паркового мистецтва, належать: Алупкінський, Гурзуфський, Карасанський, Кучук-Ламбатський, Лівадійський, Массандровський, Меласький, Місхорський, Фороський, Харакський [24].

Розвитком туризму в Україні займається Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ), головним завданням якого є покращення іміджу України у світі. Також вони займаються розвитком саме внутрішнього туризму та покращенням туристичної інфраструктури. Вони займаються опитуванням потенційних туристів, задля того, щоб визначити популярність різних

напрямків та видів туризму, яким відпочиваючі більше надають перевагу. До повномасштабного вторгнення вони займалися популяризацією України у світі та підтримували різні туристичні регіональні проекти. Також влітку 2021 року вони влаштовували перший фестиваль «Мандруй Україною» до 30-річчя Незалежності. На фестивалі представляли туристичний потенціал регіонів України, їх культуру і місцеву кухню, а також обговорювали нові туристичні маршрути і розвиток туризму в регіонах.

На 2022 рік агентство мало багато планів стосовно розвитку туризму в Україні, але війна, на жаль, внесла свої корективи.

Одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток туризму, є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Туристичний ринок дуже чутливий до змін в економіці. Щорічне збільшення доходів громадян України приведе до більш інтенсивної туристичної діяльності і, зокрема, до збільшення кількості споживачів з високими доходами [22].

Херсонська область є одним із найперспективніших туристичних центрів в Україні. Вигідне транспортно-географічне розташування Херсонської області, сприятливі природно-кліматичні умови, наявність лікувальних ресурсів і значної кількості пам'яток культури й архітектури формують високий туристично-рекреаційний потенціал регіону. Однак, самі по собі унікальні природні ресурси і об'єкти культурної спадщини не можуть розглядатися як єдина і достатня умова для забезпечення успішного розвитку туризму в регіоні.

До 2014 року туризм у Херсонській області та загалом в Україні стрімко розвивався. Але після початку російсько-української війни на сході значно погіршився туристичний потік іноземців, адже, як відомо, нестабільна політична ситуація та потенційна небезпека відлякує туристів з інших країн світу. Зниження потоку іноземних туристів унеможливорює одержання валютних коштів за туристичні продукти. Також це заважає формуванню позитивного іміджу регіону або всієї країни та міжнародній арені.

З одного боку, сучасний стан туризму в Херсонській області розцінюється

як кризовий, пов'язаний із різким падінням досягнутих раніше обсягів надання туристських послуг, скороченням матеріальної бази у сфері туризму й значною невідповідністю потребам населення в туристичних послугах. З іншого боку, відзначалися високі темпи будівництва туристичних об'єктів, що відповідають найвищим світовим стандартам, значне збільшення виїздів українців у закордонні поїздки, зростання числа суб'єктів туристичної діяльності, розроблення нових маршрутів, зростання рівня обслуговування туристів [9].

До повномасштабного вторгнення у Херсонській області впроваджувалася обласна програма розвитку туризму та курортів на 2019-2021 роки. Метою цієї програми було становлення туризму, як провідної галузі економіки та забезпечення її сталого розвитку, створення позитивного іміджу Херсонщини як осередку туризму на загальнодержавному та міжнародному рівнях, удосконалення туристичної інфраструктури області, забезпечення підвищення якості надання туристичних послуг [60].

Аналізуючи паспорт цієї програми, можна побачити, що на той час автори виокремлювали декілька проблем, які у довоєнний час перешкоджали ефективному функціонуванню галузі туризму в області, а саме:

1) невідповідність туристичної інфраструктури та послуг сучасним вимогам щодо технічної та функціональної якості;

2) низька економічна, соціальна та екологічна ефективність функціонування сфери туризму і діяльності курортів, зокрема через нерозвинений менеджмент туристичних підприємств;

3) недостатній рівень розвитку туристичної діяльності на об'єктах природно-заповідного фонду, історико-культурної спадщини, територіях, що містять цінні лікувальні ресурси;

4) низький рівень інвестиційних вкладень у сферу туризму і курортів;

5) недосконалість та низька ефективність маркетингової політики у сфері туризму області;

6) відсутність сучасної методології статистичного спостереження у галузі туризму та готельного господарства;

7) недостатній рівень фінансування заходів з розвитку галузі туризму та курортів з місцевих бюджетів.

Таким чином, щоб туристична індустрія в регіоні активно розвивалась, потрібно вирішувати всі проблеми, які існували до війни та ті, що спровокувала тимчасова окупація й військові дії.

Також за даними, які були опубліковані в паспорті проекту розвитку туризму є інформація, що у 2014 році у приватних цілях через державний кордон та контрольні пункти в'їзду-виїзду Херсонщину відвідало 103274 іноземця. Це найбільший показник серед наступних років. На мою думку, це могло бути пов'язано з анексією Автономної Республіки Крим, адже найбільшу перевагу іноземні туристи віддавали саме цьому регіону за його рекреаційні ресурси. Тому після 2014 року на підконтрольній території України залишилось декілька областей, які мають вихід до моря і можуть надати такі туристичні послуги для туристів.

Після закінчення війни Україна та загалом окремі регіони зіштовхнуться із суттєвими проблемами у галузі туризму, це стосується й Херсонщини. Сам Херсон був окупований 8 місяців, а значна територія області й досі знаходиться під окупацією загарбників. Навіть після деокупації Херсону його продовжують практично щоденно обстрілювати, тим самим вбиваючи велику кількість місцевих жителів та знищуючи місцеву інфраструктуру. Після закінчення війни постане проблема відновлення зруйнованих доріг, будинків, пам'яток архітектури.

Також стали відомі історії викрадення окупантами експонатів з Херсонського музею, більшість з них перевезли в анексований Крим. Протягом чотирьох днів вантажники у супроводі озброєних людей вивозили експонати фурами. Так, із колекції вивезли 10 тисяч творів XVII-XXI століття: живопис, графіку, скульптури, ікони та твори декоративно-прикладного мистецтва. За словами директорки музею росіяни вивезли 80% музейного фонду. Не забрали Жертовник Ахілла — камінь вагою у 500 кг, знайдений у 1885 році біля Кінбурнської коси. Також лишили посудину Піфос, садовий ліхтар XIX

століття, окремі кам'яні надгробні давньогрецькі стели.

Повернути експонати буде важко, адже більшість з них не мають фотографій. Однак працівники музею впізнають їх за зовнішнім виглядом, якщо побачать на виставці або аукціоні.

У січні 2023 року журналісти «New-York Times» опублікували матеріал про пограбування херсонських музеїв. Викрадення експонатів вони назвали найбільшою крадіжкою предметів мистецтва з часів Другої світової війни [34].

Також слід зазначити, що під час окупації не тільки вивозили експонати з музеїв, але і знищували історичні пам'ятки. Це принесе суттєві проблеми для післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму у регіоні.

На медіа ресурсі Українського культурного фонду, який має назву UACulture зробили мапу культурних втрат, де на карті України позначили місця, де були знищені культурні та історичні пам'ятки. За попередніми підрахунками, станом на грудень 2022 року понад 550 різних пам'яток та об'єктів культури були зруйновані внаслідок повномасштабного військового вторгнення росії на територію вільної України.

За інформацією цієї мапи на території Херсонської області відомо про знищення декількох культурних пам'яток, а саме:

1. Окупаційними військами було пошкоджено пам'ятний знак на честь В'ячеслава Чорновола. (рис. 2.1.1) Адреса: Херсонська обл., смт Антонівка, площа В'ячеслава Чорновола.

Рис. 2.1.1 Пам'ятний знак на честь В'ячеслава Чорновола [8]

2. Російськими окупантами пошкоджено меморіал «Слава Україні», споруджений у 2016 р., в якому знищено портрети героїв Небесної сотні та загиблих учасників російсько-української війни (рис. 2.1.2). Адреса: Херсонська обл., м. Херсон, вул. Перекопська, 3 [12].

Рис. 2.1.2 Меморіал «Слава Україні» [12]

3. Внаслідок ракетного обстрілу пошкоджено фасади та інтер'єри, а також зруйновано дах старовинної будівлі Успенської церкви, зведеної між 1811 та 1835 рр. (не перебуває на обліку). (рис. 2.1.3) Адреса: Херсонська обл., Бериславський р-н, м. Берислав, вул. Успенська (Луначарського) [13].

Рис. 2.1.3 Успенська церква [44]

4. Внаслідок обстрілу частково зруйновано фасади, стіни і дах старовинної будівлі церкви св. Миколая Чудотворця, зведеної у 1882 р. (не перебуває на обліку). (рис. 2.1.4) Адреса: Херсонська обл., Бериславський р-н,

с. Новопавлівка [14].

Рис. 2.1.4 Церква св. Миколая Чудотворця [44]

Також є інформація про знищенні об'єкти археології – Стародавні кургани, які розташовані вздовж доріг в селі Дружбівка, Генічеський р-н та в селі Давидів Брід, Бериславський р-н. Знищено у мт. Високопілля ліцей, який був зведений у 1912 році, це колишня будівля німецької гімназії.

Задля того, щоб детально вивчити проблеми розвитку туризму на території Херсонської області потрібно скористатися методом SWOT-аналізу. Завдяки ньому можна з'ясувати наступні питання:

- сильні та слабкі сторони Херсонської області у порівнянні з іншими областями України.
- внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на економіку та розвиток області.
- можливості та загрози для розвитку певних галузей економіки, таких як туризм, сільське господарство, транспорт, енергетика тощо.
- аналіз ринку праці та соціальної сфери в області.

Таким чином застосування методів SWOT-аналізу дозволить виявити

ключові проблеми, які потрібно вирішити для покращення економічного та соціального стану Херсонської області загалом та розвитку туризму.

Таблиця 2.1.1

SWOT – аналіз Херсонської області [53].

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
1. Вихід області до чорноморсько-азовського узбережжя. 2. Різноманіття природних ресурсів, що створює необхідні умови для розвитку екологічно безпечної господарської діяльності. 3. Розвинена транспортна мережа. 4. Потенціал розвитку малої енергетики з відновлювальних джерел енергії. 5. Потенціал для підготовки та перепідготовки кадрів, значний науковий потенціал. 6. Вагомий туристично-рекреаційний потенціал. 7. Значний агропромисловий потенціал 8. Наявність інфраструктури для зрощення. 9. Диференційований промисловий потенціал. 10. Значний підприємницький потенціал. 11. Можливості для експорту. 12. Значна кількість об'єктів природно-заповідного фонду. 13. Значне біорізноманіття. 14. Наявність етнічних меншин.	1. Вагома втрата несучої спроможності дорожнього покриття більшості автомобільних доріг місцевого значення. 2. Дефіцит кадрів, незначна кількість робочих місць, які приваблюють молодь. 3. Недостатня кількість належних очисних споруд та низький рівень ефективності діючих. Відсутність сучасних технологій очистки стічних вод. 4. Високий рівень фізичного зносу основних засобів та енергоємність більшості підприємств області, втрата конкурентоспроможності. 5. Низька додана вартість в агропромисловому комплексі. . 6. Застаріла та неефективна і неекологічна система збору та утилізації твердих побутових відходів. 7. Не облаштованість історичних пам'яток 8. Недостатньо розвинена туристична інфраструктура. 9. Слабо розвинена інфраструктура підтримки бізнесу та залучення інвестицій, низький рівень підприємницької культури. 10. Зношеність меліоративної системи та застарілість дощувальної техніки. 11. Технічно застарілі транспортні засоби. 12. Низька культура землеробства і, як наслідок, зниження родючості ґрунтів. 13. Незначна площа сільськогосподарських угідь під багаторічними насадженнями.
Можливості	Загрози
1. Децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад. 2. Покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу.	1. Продовження деградації родючості ґрунтів. 2. Подальший відтік населення через скорочення робочих місць. 3. Недостатній рівень впровадження вимог ЄС до сільськогосподарської продукції.

Продовження таблиці 2.1.1

1	2
Можливості	Загрози
3. Зростання інтересу населення України та іноземних туристів до курортно-рекреаційного, екологічного та сільського зеленого туризму 4. Продовження процесів інтеграції з ЄС стимулюватиме виробників підвищувати якість продукції та відповідальність за охорону довкілля. 5. Покращення інвестиційного клімату в Україні. 6. Активізація економічних процесів сприятиме зростанню попиту на логістичні послуги. 7. Зростання світового попиту на продовольство, що сприятиме впровадженню у сільськогосподарське виробництво сучасних технологій, зокрема ресурсозберігаючих; розвитку тваринництва, тепличного господарства; розширенню сфери переробки продукції. 8. Нарощування міжнародної технічної допомоги для України.	3. Недостатній рівень впровадження вимог ЄС до сільськогосподарської продукції. 4. Недостатній розвиток логістичних, інформаційних мереж для просування сільськогосподарської продукції на світові ринки. 5. Незабезпечення системою державної влади реальних потреб в адміністративних послугах. 6. Виникнення надзвичайних ситуацій природного (підтоплення, затоплення) та техногенного характеру (руйнування берегів Каховського водосховища та морського узбережжя, забруднення басейну р. Дніпро та акваторії Азовського, Чорного морів стічними водами тощо). 7. Замулювання річища Дніпра та Дніпробузького лиману, скорочення стоку малих річок, зменшення дебету водних ресурсів. 8. Зростання цін на енергоносії через енергоємність виробництва. 9. Низький рівень заліснення (залуження) деградованих земель та таких, що перебувають під ризиком затоплення (підтоплення).

Аналізуючи таблицю 2.1.1 можна переконатися в тому, що проблем у Херсонській області є немало. Цей аналіз, вірогідно, був зроблений фахівцями Херсонської державної обласної адміністрації ще до початку повномасштабної війни, але з війною проблем та загроз тільки додалось. Сучасний стан всієї області невідомий, адже велика частина, яка знаходиться на лівому березі досі окупована, тому неможливо до кінця оцінити стан області.

Отже, суттєвою проблемою для розвитку культурно-пізнавального туризму та в цілому туристичної індустрії у Херсонській області є знищена інфраструктура, пошкоджені культурні та історичні пам'ятки, адже саме ці

об'єкти є надзвичайно важливою складовою для організації культурно-пізнавальних турів для історії регіону та людей, які проживають на даній території.

Тому для вирішення цих проблем у повоєнний час потрібно, перш за все, звернути увагу на відновлення туристичної інфраструктури та індустрії гостинності, створення належних умов для комфортного відпочинку туристів, забезпечення високих стандартів та безпеки туризму, підвищення рівня обслуговування та якості надання туристичних послуг.

Також важливим завданням після війни та деокупації всіх територій України та, зокрема, Херсонської області, є створення конкурентоспроможного туристичного продукту задля залучення великої кількості туристів.

2.2 Основні напрями післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області

Херсонська область володіє прекрасним рекреаційним потенціалом та має всі перспективи для того, щоб стати однією із найпопулярніших областей в Україні у сфері туризму.

На території Херсонщини існує багато проблем, які перешкоджають створенню якісних туристичних продуктів. Найголовнішою, на сьогоднішній день, є окупація багатьох районів області, невідомий стан різних культурно-історичних пам'яток, які є надзвичайно важливими для жителів цього регіону та і туризму загалом. Адже за допомогою таких об'єктів можна ознайомитися з історією та традиціями людей, які тут проживали в минулому та проживають зараз.

На сайті Обласної Державної Адміністрації Херсонської області є опублікований план заходів з реалізації у 2021 – 2023 роках Стратегії розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років. Там є декілька напрямів, які пов'язані з розвитком туризму на території регіону.

Напрям 1.C Туристично-рекреаційна індустрія для відпочинку та інтелектуально-духовного збагачення людей. В ньому є невелика характеристика Херсонської області з її вдалим географічним розташуванням, історією та сприятливими кліматичними умовами. Також в цьому напрямі запропоновано 3 технічні завдання до проєктів регіонального розвитку, що мають забезпечити:

1) популяризацію туристичного, курортного, рекреаційного, історико-культурного потенціалу Херсонщини на загальнодержавному та міжнародному рівнях;

2) підвищення рівня доступності населення до інформації про туристичні об'єкти Херсонщини;

3) створення умов для розвитку туристичної інфраструктури, просування сільського зеленого туризму в області на ринок туристичних послуг [63].

Тобто однією із головних цілей є популяризація регіону на туристичному ринку. Для реалізації даного напрямку потрібно розробити за допомогою маркетологів стратегію з просування Херсонщини у туристичній індустрії. Задля цього можна використовувати найновіші технології, щоб зацікавити потенційних туристів різних вікових категорій.

Наступний напрям 1.D. Розвиток транспортної інфраструктури та шляхів сполучення. Цей напрям також є важливим у сфері туризму, адже нові або відремонтовані дороги забезпечують комфортне пересування на екскурсійних автобусах та інших транспортних засобах.

Високорозвинена транспортна інфраструктура має суттєве значення для ефективного функціонування економіки, розвитку територій. Набуває важливості підвищення автотранспортної доступності, надання населенню якісних, безпечних транспортних послуг незалежно від місця проживання, збільшення питомої ваги повітряного та водного транспорту у структурі пасажиро- та вантажоперевезень області [58].

Напрям 1.D включає 3 технічні завдання до проєктів регіонального розвитку, що спрямовані на:

- покращення матеріально-технічної бази міжнародного аеропорту «Херсон»;
- впровадження авіаційного сполучення з аеропорту «Херсон» до населених пунктів на узбережжях Чорного й Азовського морів;
- надання зручних та якісних послуг автомобільним транспортом області;
- забезпечення безперебійної роботи, належного утримання, ефективного управління та використання об'єктів портової інфраструктури [58].

Також в самій стратегії розвитку Херсонської області на період 2021-2027 років вказано декілька підпунктів, на які потрібно звернути увагу. До них входять культура та туристично-рекреаційний комплекс.

Підпункт 4.7. Культура. Сфера культури Херсонської області представлена мережею закладів, серед яких 951 заклад культури і мистецтва, в тому числі 440 клубних закладів, 463 бібліотеки, 2 театри, обласна філармонія, 6 музеїв, 37 шкіл естетичного виховання, 2 вищі навчальні заклади культури і мистецтв I-II рівнів акредитації. Щороку музеї області відвідують понад 120,1 тис. осіб, проводиться понад 4200 екскурсій. [64]

Незважаючи на те, що на території Херсонської області функціонує безліч закладів культури, на них не виділяється достатня кількість коштів для розвитку та покращення стану самої інфраструктури, адже завдяки цьому ці заклади можуть претендувати на велику кількість відвідувачів та матимуть змогу підтримувати туристичну індустрію області.

Також згадано в цьому підпункті кількість людей, які працюють в закладах культури на території Херсонщини. Близько 4,5 тисячі осіб працює в установах такого типу, з них 1,3 тисячі у сільській місцевості. Щороку таким працівникам налічуються спеціальні заохочувальні стипендії та почесні звання. Такі звання мають 86 осіб на території регіону. Ці бонуси дуже важливі для працівників, адже це демонструє їхню цінність, тому спеціалісти у сфері культури мають велику мотивацію старанно виконувати свою роботу та

заохочувати потенційних туристів до відвідування їхніх закладів культури.

Наступним підпунктом у стратегії визначено туристично-рекреаційний комплекс, який є важливим для подальшого розвитку туризму на території регіону, адже Херсонщина має виходи до Чорного та Азовського морів, безліч курортів, єдину в Європі природну пустелю, озера та горні ландшафти.

До повномасштабного вторгнення у Херсонській області було розроблено 90 туристичних маршрутів на будь-який смак. Найпопулярнішими з яких є: науково-пізнавальні маршрути біосферним заповідником «Асканія-Нова», пішохідні маршрути однією з найбільших піщаних пустель Європи (Олешківські піски), відвідування святині українського козацтва, пам'ятника історії національного значення – Кам'янської Січі, об'єктів історико-культурної спадщини обласного центру та інших історичних місць. Також в області активно розвивався водний, сільський зелений, винний, екологічний, історико-культурний, гастрономічний та подієвий туризми. [64]

Незважаючи на це туристична інфраструктура знаходиться не в задовільному стані і не відповідає міжнародним вимогам для туристичних відвідувань. Тому з цих підпунктів можна зробити висновок, що для розвитку туристичної індустрії на території регіону потрібне виділення достатньої кількості коштів на підтримку та реставрацію інфраструктури.

Очевидно, що післявоєнний розвиток культурно-пізнавального туризму в Херсонській області повинен бути спрямований на відновлення інфраструктури і підтримку розробки регіональних туристичних продуктів. Пріоритетними напрямками післявоєнного розвитку туризму в регіоні є:

- 1) реставрація та охорона культурно-історичних пам'яток: збереження та відновлення культурно-історичних об'єктів, що мають велике історичне значення. Це сприятиме привабливості регіону для туристів та збільшенню потоку культурно зацікавлених відвідувачів;

- 2) розвиток культурних подій та фестивалів: організація культурних заходів, фестивалів, виставок, ярмарків та інших подій, які демонструють культурне багатство та традиції Херсонської області. Це створить можливості

для туристів отримати нові знання про культуру регіону;

3) екскурсійні маршрути: розробка та просування екскурсійних маршрутів, які охоплюють основні культурні та історичні пам'ятки області. Це можуть бути тематичні маршрути, наприклад, маршрути, присвячені археологічним розкопкам, козацтву, виноробству, народним звичаям та іншим аспектам культури регіону;

4) розвиток інформаційної та туристичної інфраструктури: забезпечення наявності достатньої кількості туристичної інформації про культурні об'єкти, події, готелі, ресторани та інші послуги для туристів;

5) розвиток музейної та культурної індустрії: підтримка та розвиток музейних закладів, галерей, художніх центрів та інших культурних просторів. Це включає оновлення експозицій, проведення тематичних виставок, організацію майстер-класів та інших форм взаємодії з відвідувачами;

6) розвиток екологічного туризму: використання природних ресурсів та унікального природного середовища Херсонської області для розвитку екологічного туризму. Це може включати організацію екологічних маршрутів, пішохідних та велосипедних треків та інших активних видів відпочинку в природних заповідниках та національних парках;

7) сприяння розвитку гастрономічного туризму: продовження традиційної кулінарної спадщини Херсонської області та просування місцевих страв та напоїв. Організація фестивалів та дегустаційних заходів, сприяння розвитку сільського туризму, де відвідувачі матимуть можливість побачити, як готуються місцеві страви та виробляються місцеві продукти;

8) партнерство з громадськістю та місцевими громадами: залучення місцевих жителів до розвитку культурно-пізнавального туризму, підтримка малого бізнесу та розвиток суспільно-корисних проєктів;

9) маркетингові кампанії та просування: розробка та реалізація маркетингових стратегій та кампаній для привертання туристів до Херсонської області. Це може включати використання соціальних медіа, туристичних веб-сайтів, партнерство з туристичними агентствами та участь у виставках та

ярмарках туризму.

10) розвиток інфраструктури та послуг: покращення якості готельних послуг, ресторанів, транспортних засобів та іншої туристичної інфраструктури. Залучення інвестицій для розширення готельної бази, створення комфортних умов для туристів та розвитку транспортних зв'язків;

11) залучення іноземних туристів: проведення міжнародних промоційних заходів та співпраця з туроператорами та агентствами з інших країн для залучення іноземних туристів до Херсонської області;

12) розвиток туризму на природних територіях: залучення уваги до природних резерватів, пляжів, островів та інших природних об'єктів, що притягують туристів. Розвиток екотуризму, водних видів спорту та інших активностей, що сприяють взаємодії з природою.

Реалізація цих напрямків сприятиме збільшенню туристичного потоку, залученню нових відвідувачів, збагаченню культурного досвіду туристів, підтримці місцевих громад та економічному розвитку Херсонської області в цілому. Крім того, все це сприятиме збереженню історичної спадщини, культурних традицій та природного середовища регіону. Важливою умовою успіху є співпраця між державними органами, громадськістю та підприємцями для спільного розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області.

Після закінчення війни та деокупації всіх районів Херсонської області цей регіон може стати одним із найпопулярніших напрямків у сфері туризму в Україні, але для цього потрібно буде займатися відбудовою різних населених пунктів та інфраструктури задля відновлення туристичної сфери у регіоні. Багато людей з різних куточків світу знають про Херсонську область саме через героїзм та стійкість громадян, які тут проживають та чинили опір навіть під час окупації. Тому, на мою думку, цей регіон в майбутньому зацікавить велику кількість іноземців, які матимуть бажання ознайомитися з багатою історією та віковими традиціями Херсонщини.

2.3 Розробка культурно-пізнавального туру по Херсонській області

З метою популяризації культурно-пізнавальних атракцій Херсонської області та активізації туристичної діяльності у повоєнний час в Україні, ми розробили тур «Культурні та природні скарби Херсонщини», який пропонує унікальну можливість побачити найцінніші культурні об'єкти та відчувати багатство цього регіону.

У процесі розробки туру були вивчені вже існуючі регіональні туристичні продукти і зроблено акцент на ті туристичні атракції, які відображають унікальність регіону та будуть цікавими для туристів із інших регіонів.

Мета туру - запропонувати туристам глибоке занурення в історію, культуру та традиції Херсонщини. Це включає відвідування фортець, музеїв, історичних пам'яток, де учасники зможуть побачити оригінальні експонати, картини, артефакти та почути цікаві історичні розповіді. Також цей тур дає змогу не тільки познайомитися з історією регіону, але і насолодитися багатими природними ресурсами Херсонської області.

Крім глибокого пізнання культурної спадщини Херсонщини, метою туру «Культурні та природні скарби Херсонщини» є також сприяння розвитку туристичного потенціалу регіону. Туристичний потік може позитивно вплинути на розвиток місцевої інфраструктури, стимулювати розвиток малих підприємств, готельного бізнесу, ресторанного господарства та інших сфер, тим чи іншим чином пов'язаних з туризмом.

Такий тур також сприяє збереженню і презентації культурної спадщини регіону. Відвідування музеїв, історичних об'єктів, пам'яток, природних парків, допомагає зберегти цінні артефакти і показати їх унікальність та значення.

Метою такого туру є також стимулювання обміну культурними пізнаннями між туристами та місцевими жителями Херсонщини. Взаємодія туристів з корінним населенням може привести до обміну знаннями, традиціями та ідеями, що збагачує культурний досвід всіх учасників.

Цей культурно-пізнавальний тур допоможе підняти престиж регіону, як

туристичного напрямку, залучити увагу туристів та інвесторів, а також сприятиме збереженню і презентації культурних цінностей Херсонщини для нащадків і майбутніх поколінь.

В таблицях 2.3.1, 2.3.2, 2.3.3 та на рис. 2.3.1 відображено основні компоненти та характеристики туру.

Таблиця 2.3.1

Опис туру «Культурні та природні скарби Херсонщини»

[складено автором]

Характеристики	Зміст
Назва туру	Культурні та природні скарби Херсонщини
Маршрут	м. Полтава – м. Херсон – с. Веселе – смт. Асканія-Нова – с. Раденськ – м. Херсон – м. Полтава
Обґрунтування назви туру	Херсонщина розташована на березі Чорного та Азовського морів, що створює унікальні природні умови. Цей регіон славиться своїми природними заповідниками, ландшафтами, островами, пляжами та екологічно чистими місцевостями. Також Херсонська область має значну кількість архітектурних пам'яток, музеїв, художніх колекцій та історичних об'єктів, які відображають багатогранність культурного розвитку регіону.
Тип туру	автобусний тур
Вид туру	культурно-пізнавальний
Сезон	весна, літо
Цільова аудиторія	для різних вікових груп споживачів
Тривалість	2 дні
Форма організації	груповий
Загальна протяжність маршруту	1365 км
Приблизна вартість туру на 1 особи	
Послуги, включені до вартості туру	перевезення, проживання і харчування у готелі, супровід гіда, вартість квитків у музеях.
Послуги, які не включені до вартості туру та оплачуються додатково	харчування у ресторані, придбання сувенірів, особисті витрати

Цей тур розрахований на людей, які хочуть у короткий термін побачити визначні місця Херсонської області, дізнатися історію цього регіону та традиції місцевих жителів. Також він націлений на те, аби за нетривалий часовий проміжок встигнути показати найгарніші природні куточки Херсонщини.

Туристи цього групового туру матимуть можливість відвідати низку прекрасних туристичних місць, вказаних нижче.

1. Херсонський обласний краєзнавчий музей. Музей пропонує відвідувачам захоплюючу подорож у минуле Херсонщини через свої експозиції та виставки. Він включає колекції артефактів, реконструкції історичних об'єктів, фотографії, картини та інші матеріали, що розкривають історію, культуру, традиції та природні багатства Херсонщини.

2. Херсонський обласний художній музей імені Олексія Шовкуненка. Музей, який працює з 1978 року та розташований в колишній будівлі міської ратуші, яка є визначною пам'яткою архітектури. В середині музею є велика кількість примірників різних витворів мистецтва.

3. Херсонська фортеця - неймовірна історична споруда, яка розташована на березі річки Дніпро в місті Херсон. Ця фортеця є свідком багатовікової історії і має велике культурне значення для регіону.

4. Шато князя Трубецького – одне із найвідоміших в Україні виноробних господарств, яке знаходиться у Херсонській області. Він також відомий своєю архітектурою, адже був збудований у стилі французького ренесансу. Тому туристам буде цікаво дізнатися не лише про виноробство, але і отримати змогу погуляти по території та насолодитися архітектурою.

5. Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна - унікальний природний заповідник, розташований на південному сході Херсонської області. Це одна з найбільших степових територій в Європі, яка являється прихистком для численних видів рідкісних тварин і рослин.

6. Національний природний парк «Олешківські піски» - це єдина природна пустеля у Європі, яка простягається на значній площі і має цінне екологічне значення.

7. Національний природний парк «Нижньодніпровський» - унікальна природня територія, яка має великі водні простори, завдяки цьому відвідувачі можуть плавати на різних водних засобах.

Також туристам даної програми буде доступне проживання у готелі князя

Трубецького, який знаходиться на території виноробного господарства. Готель пропонує 10 комфортабельних двомісних номерів з терасою; 6 номерів з двома окремими ліжками (120x200 см); 3 номери з одним великим двоспальним ліжком (180x200 см); 1 номер напівлюкс зі збільшеною площею та великим двоспальним ліжком (180x200 см). [29]

На рис. 2.3.1 можна детально розглянути маршрут туру «Культурні та природні скарби Херсонщини». Загальна протяжність маршруту та шляху назад до Полтави становить 1365 км.

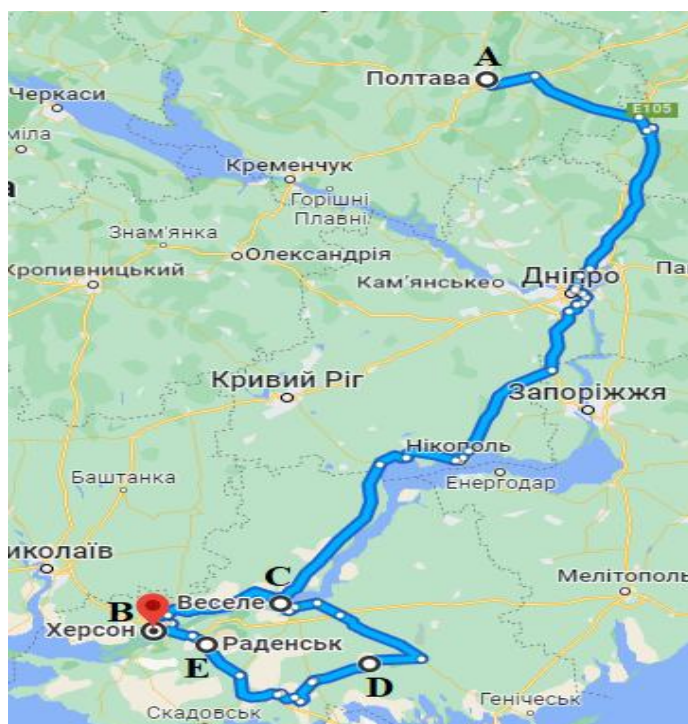

Рис. 2.3.1 Маршрут туру «Культурні та природні скарби Херсонщини»

Розрахунок туру проводиться з урахуванням того, що група складається з 6 осіб. Тур реалізовується тільки весною і влітку, адже сприятливі умови для відвідування заповідників та природних парків є надзвичайно важливими.

У вартість туру входить перевезення, проживання у готелі, екскурсії у зоопарку та музеях, катання на квадроциклах, прогулянка на катері, страхування, послуги гіда. У вартість туру не входить харчування у ресторанах, особисті витрати, придбання сувенірів. Калькуляція туру «Культурні та природні скарби Херсонщини» наведена у таблиці 2.3.3

Таблиця 2.3.2

Опис програми туру

День програми	Опис
1 день	6:00 виїзд - з м. Полтава 13:50 м. Херсон. 14:00 – 14:30 - обід у ресторані «Тераса» 14:45 – 15:20 – екскурсія у Херсонському обласному краєзнавчому музеї. 15:40 – 16:10 екскурсія у Херсонський обласний художній музей імені Шовкуненка 16:30 – 18:00 - екскурсія з гідом до Херсонської фортеці, прогулянка. 18:00 - Виїзд у с. Веселе 19:20 - Приїзд на виноробне господарство князя Трубецького 19:30 - вечеря у ресторані Трубецького 20:00 - заселення у міні-готель "Виноробне господарство Князя П. М. Трубецького». Вільний час. Відпочинок
2 день	11:00 - приїзд на біосферний заповідник «Асканія-Нова» 11:00 – 12:00 - екскурсія з гідом по зоопарку 12:00-13:00 - прогулянка територією 13:20 – 13:50 - обід у ресторані «Scalini» 14:00 - виїзд до Національного природного парку «Олешківські піски» 15:30 – приїзд у Національний природний парк «Олешківські піски» 15:35 – 16:00 – катання на квадроциклах 16:00 – 16:20 – екскурсія з гідом на території парку 16:20 виїзд до Національного природного парку «Нижньодніпровський» 17:10 – приїзд до Національного природного парку «Нижньодніпровський» 17:15 – 18:00 – прогулянка на катері плавнями Дніпра 18:00 – 18:30 – прогулянка по території з гідом 18:40 – 19:00 вечеря у ресторані «Біла акація» 19:00 виїзд до м. Полтава

Отже загальна вартість туру «Культурні та природні скарби Херсонщини» на одну особу становить 2629,5 грн.

Інформаційний супровід є одним із найважливіших факторів при реалізації цього туристичного продукту, адже подорож здійснюється автобусом, таким чином навіть по дорозі до різних культурних об'єктів гід має змогу проінформувати туристів про ті чи інші місця, тим самим зацікавивши їх.

Таблиця 2.3.3

Калькуляція туру «Культурні Скарби Херсонщини» [розраховано автором].

№ з/п	Найменування витрат	Ціна, грн	Кількість	Формула	Загальна сума
1	Перевезення пасажирів автобусом	7200	-	-	7200,00
2	Проживання у готелі зі сніданком	600	6 номерів, 1 доба	$\text{Впр} = \text{Ціна одного номера} * \text{кількість номерів} * \text{кількість днів проживання}$	3600,00
3	Екскурсія у зоопарку	480	Одна (6 осіб)	-	480
4	Екскурсії у музеях	600	Дві (6 осіб)	-	600
5	Катання на квадроциклах	540	Одне (6 осіб)	-	540
6	Прогулянка на катері	720	Одна (6 осіб)	-	720
7	Заробітна плата гіда	600	За два дні	$\text{Вз} = \text{Денна ставка} * \text{Кількість днів роботи}$	1200,00
8	Накладні витрати	-	5%	$\text{Н.в} = (\text{п1} + \text{п2} + \text{п3} + \text{п4} + \text{п5} + \text{п6} + \text{п7}) * 5\% / 100\%$	717
9	Страховання туристів	60 грн/день	Група 6 осіб	$\text{Вс} = \text{Вартість доби} * \text{Кількість діб} * \text{Кількість туристів}$	720
10	Прибуток	-	10%	$\text{Ціна} = 10\% / 100\% * (\text{п1} + \text{п2} + \text{п3} + \text{п4} + \text{п5} + \text{п6} + \text{п7} + \text{п8} + \text{п9})$	15777
11	Загальна вартість туру	-	-	$\text{Вт} = \text{п1} + \text{п2} + \text{п3} + \text{п4} + \text{п5} + \text{п6} + \text{п7} + \text{п8} + \text{п9} + \text{п10}$	15777
12	Ціна путівки на 1 особу	-	Група 6 осіб	$\text{Цп} = \text{Втз} / \text{Кількість осіб}$	2629,5

Гід відповідає за організацію туристичної програми, включаючи маршрут, розклад, квитки, проживання та інші деталі. Вони забезпечують проведення туру таким чином, що все проходить плавно і згідно з планом, що в свою чергу дозволяє учасникам туру насолоджуватись подорожжю, не хвилюючись про організаційні аспекти.

Також гід може влаштувати атмосферу спілкування та взаємодії туристами між собою, завдяки цьому кожен зможе завести нові знайомства або, навіть, дружні взаємини.

В цілому, інформаційний супровід на турі є невід'ємною частиною

незабутнього туристичного досвіду. Він не тільки надає необхідну інформацію, але й забезпечує комфорт, безпеку, взаємодію та можливість поглибити знання про культурні та природні скарби Херсонщини.

Ще одним із найважливіших факторів є комфортабельний автобус, адже туристам доведеться провести багато годин в дорозі, тому в ньому є всі умови для довгого переїзду, наприклад: туалет, Wi-fi, безкоштовний перегляд фільмів, питна вода. Все це включено у вартість перевезення.

Такий тур потрібно популяризувати по всій Україні з залученням до його реалізації спеціалістів у сфері туризму та маркетингу. Також важливо співпрацювати з місцевим населенням та владою.

Виходячи з усього вищезазначеного, доцільно запропонувати наступні шляхи популяризації туру «Культурні та природні скарби Херсонщини»:

1) реклама. Вона є дуже важливою для просування та привернення уваги потенційних туристів. Потрібно розробити ефективну маркетингову стратегію, яка буде включати рекламні кампанії на телебаченні, радіо, пресі та інтернеті;

2) розробка інформаційних листівок, брошур, путівників. Одним із найголовніших завдань є створення веб-сайту, який буде надавати детальну інформацію про тур, його маршрут, опис всіх природних та культурних об'єктів, які входять до туру;

3) кооперація з різними туристичними агентствами та туроператорами Херсонщини, задля того, щоб вони укладали партнерські угоди і щоб включали тур «Культурні та природні скарби Херсонщини» до свої туристичних пакетів та просували його серед своїх клієнтів;

4) туристичні виставки також є важливим шляхом популяризації туру. Можна брати участь як у міжнародних так і національних виставках, щоб презентувати тур фахівцям у сфері туризму та потенційним туристам;

5) соціальні мережі. Потрібно також просувати тур «Культурні та природні скарби Херсонщини» у різних мережах, таких як Instagram, Facebook, YouTube та Twitter. Багато людей різних вікових категорій користуються цими соціальними мережами, тому важливо просувати тур саме там. Це можна

робити через створення спеціальних аккаунтів, придбання таргетованої реклами, за допомогою маркетологів оформлювати сторінку так, щоб вона зацікавила якомога більше користувачів;

6) співпраця з місцевими закладами культури та різними туристичними атракціями. Можна спільно розробити спеціальні пропозиції або знижки для туристів, які матимуть бажання відкрити для себе цей тур. Також за допомогою цих закладів можна влаштовувати різні виставки;

7) тісна взаємодія з місцевими громадами. Залучення їх до популяризації туру «Культурні та природні скарби Херсонщини». Це може бути співпраця з блогерами, місцевими медіа та різними туристичними організаціями;

8) використання віртуальної реальності та сучасних технологій для просування туру. За допомогою таких технологій можна розробляти віртуальні екскурсії, де туристи зможуть не виходячи з дому відвідати всі пам'ятки культури та природні об'єкти, які включені в тур. Це допоможе залучити туристів не тільки з України, а і з різних куточків світу.

Також можна організовувати презентації туру та прес-конференції серед представників туристичної галузі та місцевих організацій, де створювачі цього туристичного продукту зможуть розповісти про переваги туру «Культурні та природні скарби Херсонщини».

Отже, тур «Культурні та природні скарби Херсонщини» є чудовим відкриттям для тих, хто не знає історію цього регіону, але хоче з нею ближче познайомитися. Цей тур є інтенсивним екскурсом по мальовничій Херсонській області. Він зможе зацікавити людей різних вікових категорій, адже тур в собі поєднує не тільки історичну складову, але і складову природну.

Відвідування таких місць, як Херсонський краєзнавчий музей, Херсонська фортеця, Шато Трубецького, заповідники «Асканія-Нова» та «Олешківські піски» дозволяє глибше пізнати регіон, відчути його атмосферу та насолодитися неповторними враженнями від туристичної подорожі.

Такий тур не тільки надає можливість відпочити і розважитися, але й сприяє здобуттю нових знань, розширенню світогляду та глибшому розумінню

культурної та природної спадщини Херсонщини. Він створює унікальну можливість зануритися у багатство історії, краси природи та місцевої самобутньої культури.

Вважаємо, що тур «Культурні та природні скарби Херсонщини» залишить неймовірні враження та надовго запам'ятається тим, хто вирішив відправитися в цю подорож. Адже поєднання історичних, культурних та природніх унікальностей регіону розкриває весь потенціал Херсонської області, яка вартує того, щоб її вивчали та досліджували.

Крім того, цей тур буде сприяти розвитку туризму в регіоні, збереженню його культурної та природної спадщини, а також слугувати стимулом для відновлення і подальшого розвитку місцевої економіки.

Даний тур можна використовувати не лише для вітчизняних, а й для іноземних туристів, задля розширення їх знань про Україну та обмін культурним досвідом між нашими громадянами та іноземними.

Вважаю, що тури, які популяризують регіональну самобутність відіграватимуть важливу роль у повоєнний час, оскільки вони дають можливість глибше пізнати багатогранність історії та культури нашої держави, показати її вагомість у світовій історії не лише на сучасному стані розвитку, а й у попередні історичні часи.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Херсонська область – це регіон, який має неймовірний потенціал у туристичній сфері завдяки своєму вдалому географічному розташуванню на півдні України. Незважаючи на ряд проблем, які існують, ця область поєднує в собі прекрасні природні об'єкти та багату культурно-історичну спадщину.

Природні об'єкти Херсонщини охоплюють просторі пляжі Чорного та Азовського морів, де туристи можуть насолоджуватися м'яким піском, прозорою водою та неперевершеними пейзажами. Окрім того, область славиться своїми природними заповідниками, зокрема: Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна, Національний природний парк «Нижньодніпровський», «Олешківські піски», Азово-Сиваський національний природний парк, Національний природний парк «Джарилгацький», Національний природний парк «Кам'янська Січ», та Чорноморський біосферний заповідник. На цих територіях можна побачити історичні пам'ятки та велику кількість рідкісних рослин та тварин.

Крім природних красот, Херсонська область має багату культурно-історичну спадщину. У місті та області знаходиться велика кількість музеїв та різних історичних пам'яток, які зможуть зацікавити потенційних туристів з інших регіонів України та інших країн.

В даній кваліфікаційній роботі було проведено дослідження організації туристичної діяльності в Херсонській області в довоєнний період. Було розглянуто стан транспортної інфраструктури, туристичні потоки, кількість сертифікованих засобів розміщення та наявність туристичних підприємств, які функціонували до повномасштабного вторгнення.

Також було проаналізовано історико-культурну спадщину Херсонської області як потенційну ресурсну базу для розвитку культурно-пізнавального туризму. Виявлено, що область має значний потенціал у цьому напрямку, завдяки своїй багатій історичній спадщині.

Окрему увагу було приділено ролі музейних закладів Херсонської області в забезпеченні пізнавальної рекреаційної діяльності та культурно-пізнавального туризму. Музеї відіграють важливу функцію у збереженні, дослідженні та популяризації культурної спадщини, а також надають можливість туристам ознайомитися з історією та культурою регіону.

Також було розглянуто сучасні проблеми та перспективи післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області. Встановлено, що однією з найбільших проблем післявоєнного розвитку є наслідки окупації регіону, а саме знищена інфраструктура та пошкоджені історичні пам'ятки, які відіграють важливу роль у туристичній індустрії Херсонської області. Також однією з суттєвих проблем є недостатній рівень інвестиційних вкладень у сферу туризму, низький рівень розвитку туризму на природно-заповідних фондах, історико-культурних територіях та інших об'єктах туристичної діяльності.

В ході дослідження перспектив післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в Херсонській області було виявлено значний потенціал для подальшого розвитку цього виду туризму. Регіон має багату культурну спадщину, яка може стати привабливою для туристів, а також природні резервати та ландшафти, які додатково збільшують привабливість області.

Незважаючи на значний потенціал у сфері туризму, регіон має в собі багато проблем, які потребують вирішення задля розвитку туристичної індустрії та, як наслідок, зростання регіональної економіки.

Найбільшою проблемою сьогодення є окупація лівобережної частини Херсонщини. Велика кількість інфраструктури знаходиться в жахливому стані. Після деокупації Херсону було виявлено, що безліч експонатів з музеїв були вивезені окупантами на територію тимчасово окупованого Криму. Тому післявоєнний розвиток буде стикатися з проблемами відновлення та повернення всіх викрадених пам'яток.

На основі проведених досліджень можна виокремити такі основні напрями післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в

Херсонській області:

1. Розвиток та відновлення інфраструктури. Необхідно інвестувати в розвиток туристичної інфраструктури, задля створення сприятливих умов для доступу до культурних пам'яток, будівництво або реконструкцію засобів розміщення, ресторанів, туристичних центрів та інших послуг для відвідувачів.

2. Реклама є важливою складовою у розвитку туристичної індустрії. В епоху інтернету, телебачення можна створювати сучасні рекламні кампанії, які зацікавлять велику кількість потенційних туристів. Тому просування культурного та природного потенціалу Херсонської області на туристичному ринку є важливим завданням, до якого також доцільно залучати турагентів.

3. Транспортна інфраструктура. Вона є важливою у розвитку туризму, адже завдяки сучасним, відремонтованим дорогам тури, які проводяться на різних транспортних засобах, будуть набагато комфортнішими.

4. Освіта. Цей пункт є надзвичайно важливим у туристичній індустрії регіону. Необхідно створювати просвітницькі кампанії та заходи. Вони повинні проводитися задля інформування місцевого населення про важливість культурного та пізнавального туризму, а також про його економічний вплив. Також це потрібно для того, щоб підвищувати національну свідомість громадян, адже чим більше люди цінують та люблять свою країну, тим більше вони будуть хотіти вивчати та досліджувати кожен куточок України.

Тому, на мою думку, для того, щоб культурно-пізнавальний туризм на території Херсонської області розквітнув, потрібно розробляти стратегії розвитку. Це включає в себе аналіз туристичних потреб і попиту, визначення пріоритетних напрямків розвитку, формування партнерських зв'язків з громадськістю та місцевими органами влади. Також важливим завданням є виділення достатньої кількості фінансів на підтримку та відновлення інфраструктури, досліджувати туристичний ринок, тренди по всьому світу та використовувати найсучасніші технології для розробки туристичних продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 7 чудес України. Асканія-Нова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/askaniya-nova-2/>
2. Автомобільні шляхи України. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D1%88%D0%BB%D1%8F%D1%85%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8#CITEREF%D0%94%D0%91%D0%9D_%D0%92.2.3-4:20152015
3. Болтрик Ю. В. Огуз - курган на ключовому роздоріжжі Скіфії (пошук Херсонеського сліду) / Ю. В. Болтрик // Археологія і давня історія України. - 2017. - Вип. 2. - С. 66-77.
4. Велика українська енциклопедія. Музеї України [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://vue.gov.ua/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
5. Вітовта Вежа. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B2%D0%B5%D0%B6%D0%B0
6. Генічеський районний краєзнавчий музей. Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9
7. Гуржій О. І. Олешківська Січ // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2010. - 728 с.: іл.. [Електронний ресурс] –

Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Oleshkivska_sich

8. Депо Херсон. В Херсоні зруйнували пам'ятний знак на честь В'ячеслава Чорновола [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://herson.depo.ua/ukr/herson/v-khersoni-zruynuvali-pamyatniy-znak-na-chest-vyacheslava-chornovola-202203171434550>

9. Джерелюк Ю. О. Сучасний стан та тенденції розвитку туристичної галузі в Херсонській області / Джерелюк Ю. О., Фролова Н. Є. //Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. № 20. – С. 143

10. Дніпровські плавна. Олешківська Січ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://plavni.ks.ua/oleshki/oleshkivska-sich.html>

11. Заклади культури, фізичної культури і спорту України у 2017 році. Статистичний збірник / відп. за вип. Кармазіна О. О. – Київ: Державна служба статистики України, 2018. – 19 с.

12. Зафіксовані воєнні злочини. Меморіал «Слава Україні» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mkip.notion.site/3-fdc8e40cac2f44359b2174945534c010>

13. Зафіксовані воєнні злочини. Успенська церква [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mkip.notion.site/04a562a8519b49eab2b5557e1b8f817c>

14. Зафіксовані воєнні злочини. Церква св. Миколая [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mkip.notion.site/c4640b8e8d1b4ecba8116343b9909b87>

15. Інтернет-видання Радіо Свобода. Музей тоталітаризму [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/26975621.html>

16. Кам'янська Січ. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%9A%D0%B0%D0%BC%27%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A1%D1%96%D1%87_15.jpg

17. Каховський історичний музей / В. П. Денисюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут

енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-11149>

18. Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, за видами туризму (2000 – 2020 pp): Головне управління статистики у Херсонській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/ekonomichna-statistika/ekonomichna-diyalnist/1747-2-1-10-turizm/2057-turistichni-potoki-2000-2011-rr.html>

19. Ковальов Д. В. Оцінка сучасного стану туристично-рекреаційного потенціалу Херсонської області / Ковальов Д. В. // Ефективна економіка. – 2021. №4. – 5 с

20. Логвин М. М. «Історико-культурна спадщина як чинник розвитку регіональної туристичної дестинації / М. М. Логвин, Н. М. Карпенко, П. В. Шуканов // Східна Європа: економіка, бізнес, управління. – 2019 – Вип. 4 (21). – С. 393–399 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2416/Logvyn.pdf?seq>

21. Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 272 с

22. Марценюк Л. В. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні / Марценюк Л. В. // Економічний вісник. – 2015. №3. – с. 77, 79

23. Медіаплатформа «Вгору». Після реставрації в Херсоні відкрився літературний музей імені Лавреньова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vgoru.org/post/pislya-restavracyi-v-hersoni-vidkrivsyia-literaturnij-muzej-imeni-lavrenova>

24. Мельник А. О., Тукін Н. В. Проблеми розвитку туризму в Україні. Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні: матеріали виступів III Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції. Київ : КНУТД, 2019. с. 116

25. Мельник Л. В. Значення та роль культурно-пізнавального туризму в організації туристичної діяльності / Мельник Л. В., Сущенко В. – Київ: НУХТ, 2018. – 529 с.

26. Музеї Херсонської області. Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим

доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D1%97_%D0%A5%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96

27. Музейний фонд України. Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8

28. Національна академія аграрних наук біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Ф. Е. Фальц-Фейна [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://askania-nova-zapovidnik.gov.ua/>

29. Нова Каховка INFO. Готель Князя Трубецького [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://no-ka.info/?w=biznes/biz_show&biz_no=2207

30. Нової Каховки історії міста Музей / Л. С. Неверова, В. І. Васильєв // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-73432>

31. Огуз (могила). Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B3%D1%83%D0%B7_%28%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D0%B0%29

32. Онлайн путівник TripMustGoOn. Літературний музей [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tripmustgoon.com/literature-museum>

33. Онлайн путівник TripMustGoOn. Музей природи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tripmustgoon.com/nature-museum>

34. Онлайн-медіа «Свідомі». Херсонський музей: що викрали росіяни і як працівники рятували експонати [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://svidomi.in.ua/page/khersonskyi-muzei-shcho-vykraly-rosiiany-i-iak->

[pratsivnyky-riatuvaly-eksponaty](#)

35. Природно-заповідний фонд України. Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/biosfernyy-zapovidnyk-askaniia-nova-imeni-f-e-falts-feyna/>

36. Про музеї та музейну справу: Закон України від 05.11.09 р. № 1709-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 5. – С. 45

37. Про туризм: Закон України від 15.09.95 р. № 325/95 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31. – С. 24

38. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 25.10.01 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 39. – С. 333

39. Сайт мультимедійної платформи іномовлення України «Укрінформ». У Херсоні після ремонту відкрили музей природи / Фото: Ірина Староселець [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3376718-u-hersoni-pisla-remontu-vidkrili-muzej-prirodi.html#>

40. Сайт про козаків та їх історію, «Кам'янська Січ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kozaku.in.ua/kozaku-sich/51-kamianska-sch.html>

41. Сайт туристичної агенції «ХерсON». Музей тоталітаризму [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khers-on.com/ua/blog/kherson-museums>

42. Сайт туристичної агенції «ХерсON». Художній музей [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khers-on.com/ua/blog/kherson-museums>

43. Сайт фестивалю «Таврійські ігри» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.tavriagames.com/>

44. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ. Зруйновані храми [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://news.church.ua/2022/09/03/u-rezultati-bojovix-dij-na-xersonshhini-zrujnovano-dva-xrami-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi/>

45. Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років. Транспортна доступність [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%A5%D0%B5%D1%80%D1%81.%D0%BE%D0%B1%D0%BB.%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4%202021-2027%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf>

46. Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років. Транспортна інфраструктура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%A5%D0%B5%D1%80%D1%81.%D0%BE%D0%B1%D0%BB.%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4%202021-2027%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf>

47. Суспільне культура. Музей-садиба Остапа Вишні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://suspilne.media/119288-muzej-sadiba-ostapa-visni-na-hersonsini-vidkrietsa-novij-turisticnij-marsrut/>

48. Суспільне новини. Джарилгацький маяк — найкраще фото 2022 року Херсонської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://suspilne.media/406118-dzarilgackij-maak-najkrase-foto-2022-roku-hersonskoi-oblasti/>

49. Суходуб В. С. Роль міжнародного туризму в економічному розвитку країн світу / Суходуб В. С. // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2007. - № 12. – С. 245-251

50. Транспорт України. Статистичний збірник / відп. за вип. Вишневська О. А. ; за ред. Петренко І. С. – Київ: Державна служба статистики України, 2022. – 100 с.

51. Туристські потоки і моделі їх розподілу в світовому масштабі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/101725/turizm/turistski_potoki_modeli_rozpodilu_svitovomu_mashtabi

52. Український культурний фонд. Культурна спадщина [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу: https://ucf.in.ua/m_programs/63c3dfd7552896132a37c376
53. Херсонська обласна державна адміністрація. SWOT-аналіз [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/SWOT-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%281%29.doc>
54. Херсонська обласна державна адміністрація. Дозорна вежа Вітовта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/%C2%A0dozorna-vezha-v%D1%96tovta-viklika%D1%94-post%D1%96jni%D1%96nteres-spravzhn%D1%96h-ljubitel%D1%96v-%D1%96stor%D1%96%D1%97->
55. Херсонська обласна державна адміністрація. Інформація про область. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/informaciya-pro-oblast>
56. Херсонська обласна державна адміністрація. Музей «Таємниці Острова Джарилгач» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/mandrujhersonshhinoju--v%D1%96dchuti-atmosferu-m%D1%96sta>
57. Херсонська обласна державна адміністрація. На Херсонщині урочисто відкрили «Алею Героїв України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/na-xersonshhini-urochisto-vidkrili-aleyu-gero%D1%96%D1%97v-ukra%D1%96%D1%97ni>
58. Херсонська обласна державна адміністрація. План заходів з реалізації у 2021 – 2023 роках Стратегії розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років. Розвиток транспортної інфраструктури [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/plan-zakhodiv-z-realizatsii-u-2021-2023-rokakh-strategii-rozvitku-khersonskoi-oblasti-na-period-2021-2027-ro.pdf>
59. Херсонська обласна державна адміністрація. Половецькі кам'яні баби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/poloveck%D1%96-kam%E2%80%99jan%D1%96-babi>

60. Херсонська обласна державна адміністрація. Проект обласної програми розвитку туризму та курортів на 2019-2021 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/proekt-oblasno%D1%97-programi-rozvitku-turizmu-ta-kurort%D1%96v--na-2019-2021-roki>

61. Херсонська обласна державна адміністрація. Сертифіковані та категоризовані заклади розміщення в Херсонській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/sertif%D1%96kovan%D1%96-ta-kategorizovan%D1%96-zakladi-rozm%D1%96shhennja-v-hersonsk%D1%96j-oblast%D1%96>

62. Херсонська обласна державна адміністрація. Соціально-економічний аналіз Херсонської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/4%D0%A1%D0%95%D0%90%20%D0%A5%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96.doc?_cf_chl_tk=ijEnXW9Axad347oeXPwQSCREm2L0OUbBwif4IW32Glw-1684696549-0-gaNycGzNECU

63. Херсонська обласна державна адміністрація. Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років. Туристично-рекреаційна індустрія для відпочинку та інтелектуально-духовного збагачення людей [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%A5%D0%B5%D1%80%D1%81.%D0%BE%D0%B1%D0%BB.%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4%202021-2027%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf>

64. Херсонська обласна державна адміністрація. Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021 – 2027 років. Культура [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D0%A5%D0%B5%D1%80>

[%D1%81.%D0%BE%D0%B1%D0%BB.%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B4%202021-2027%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf](#)

65. Херсонська обласна державна адміністрація. Управління туризму та курортів. Туристичні агенції Херсонщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/oda-informuye/upravl%D1%96nnja-turizmu-ta-kurort%D1%96v/>

66. Херсонська обласна державна адміністрація. Херсонська фортеця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/hersonska-fortecja>

67. Херсонська обласна державна адміністрація. Херсонщина туристична: музей-садиба Остапа Вишні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khoda.gov.ua/hersonshhina-turistichna%3A-muzej-sadiba-ostapa-vishn%D1%96>

68. Херсонщина туристична. Херсонський обласний художній музей [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://khersonregion.com/muzej-shovkunenko/>